

Rituály v těhotenství a při porodu

Anna Raková

Bakalářská práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav porodní asistence

akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Anna RAKOVÁ**
Studijní program: **B 5349 Porodní asistence**
Studijní obor: **Porodní asistentka**

Téma práce: **Rituály v těhotenství a při porodu**

Zásady pro vypracování:

V úvodu práce se studentka bude zabývat stručným uvedením do problematiky, zdůvodněním, proč si práci vybrala a vytyčením cílů práce.

V teoretické části vytvoří přehled porodnických zvyklostí a ritualů vybraných kultur a poskytne srovnání ritualů u jednotlivých kultur.

V praktické části studentka provede výzkum formou rozhovorů.

V závěru práce vyhodnotí získaná data

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DOLEŽAL, Antonín. Od babictví k porodnictví. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2001. 144 s. ISBN 80-246-0277-6.

MAREK, Vlastimil. Nová doba porodní : život před životem, porod jako zázrak, první tři minuty a jak dál: přirozený porod jako cesta ke společnosti bez násilí. 1. vyd. Praha : Eminent, 2002. 263 s. ISBN 8072810901

MILTNER, Vladimír. Lékařství staré Indie. 1. vyd. Praha 1 : AVICENUM, 1986. 208 s. ISBN 735 21-08/31.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. Narození a smrt v české lidové kultuře. 1. vyd. Praha 1 : Vyšehrad, 2004. 416 s. ISBN 80-7021-397-3.

WERNER, Karel. Náboženské tradice Asie : Od Indie po Japonsko. 1. vyd. Brno : Masarykova Univerzita, 2002. 711 s. ISBN 80-210-2978-1.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. Mgr. Martina Cichá, Ph.D.

Ústav aplikovaných společenských věd

Datum zadání bakalářské práce:

15. ledna 2010

Termín odevzdání bakalářské práce:

4. června 2010

Ve Zlíně dne 15. ledna 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Helena Fremlová
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 26.5.2010

.....Anna Rahová.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřená na rituály v těhotenství a při porodu z náboženského pohledu vybraných kultur. Cílem práce je podat přehled a srovnání rituálů týkajících se rozličných kultur a etnik. Velká část práce je věnována rituálům, které jsou součástí těhotenství, porodu a období bezprostředně po porodu, a to jak z pohledu matky, tak z pohledu porodní asistentky. Součástí je také obecný úvod do sociální antropologie. V praktické části je podán přehled rituálů a jejich srovnání formou rozhovorů.

Klíčová slova: **antropologie, etnikum, kultura, novorozenec, náboženství, porod, rituál, rodička, těhotenství**

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with rituals during the pregnancy and the childbirth from the religious point of view of selected cultures. The objective of this work is to present an overview and a comparison of rituals regarding varied cultures and ethnics. The major segment of the bachelor thesis is dedicated to the rituals which are part of the pregnancy, the childbirth and the period right after the childbirth. These rituals are shown from both a mother and a midwife point of view. A general introduction to the social anthropology is also a part of this thesis. In the practical segment, there is presented the overview of the rituals, their meaning and their comparison by interviews.

Keywords: **antropology, etnikum, new-born, religion, childbirth, ritual, culture, women in childbed, pregnancy**

Poděkování:

V úvodu této práce bych ráda poděkovala doc. Mgr. Martině Ciché, PhD. za námět k bakalářské práci, její odborné konzultace, připomínky a poskytnuté materiály, které mi pro účely bakalářské práce obstarala. Velký dík patří také MUDr. Jaroslavu Minaříkovi a MUDr. Pavlu Havelkovi, PhD., kteří mi taktéž poskytli řadu cenných rad a materiálů.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

„Je zhora zbytečné se ptát, má-li život smysl či ne. Má takový smysl, jaký mu dáme.“

Lucius Annaeus Seneca

OBSAH

ÚVOD.....	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 KULTURNÍ A SOCIÁLNÍ ANTROPOLOGIE.....	14
1.1 ÚVOD DO KULTURNÍ A SOCIÁLNÍ ANTROPOLOGIE	14
1.1.1 Kulturní a sociální antropologie.....	14
1.2 UŽITÁ TERMINOLOGIE SOCIÁLNÍ A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE	15
1.2.1 Kultura, rituál, mýtus	15
1.2.2 Obřad, iniciační obřad.....	17
1.2.3 Kmen, rod, přírodní národy.....	17
1.3 UŽITÁ TERMINOLOGIE V SOUVISLOSTI S NÁBOŽENSTVÍM	18
1.3.1 Náboženství české lidové kultury a východního Slovenska- Zamaguří	18
1.3.2 Náboženství Indie, Číny, Japonska a Indiánských kmenů.....	19
2 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V ČESKÉ LIDOVÉ KULTUŘE 18. A 19. STOLETÍ.....	21
2.1 ROLE PORODNÍ ASISTENTKY V ČESKÉ LIDOVÉ KULTUŘE.....	21
2.1.1 Povolání porodní babičky	21
2.1.2 Vedení samotného porodu.....	22
2.2 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ V ČESKÉ LIDOVÉ KULTUŘE.....	23
2.2.1 Rituály k podpoře těhotenství	23
2.2.2 Těhotenství jako stav výjimečnosti.....	24
2.2.3 Oddálení a přerušování těhotenství.....	25
2.3 RITUÁLY PŘI PORODU V ČESKÉ LIDOVÉ KULTUŘE.....	26
2.3.1 Rituály jako pomoc při obtížném porodu.....	26
2.3.2 Ochranné rituály při porodu.....	26
2.4 POPORODNÍ RITUÁLY.....	27
2.4.1 Placenta a pupečník.....	27
3 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V KULTUŘE VÝCHODNÍHO SLOVENSKA (ZAMAGUŘÍ).....	29
3.1 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ V KULTUŘE VÝCHODNÍHO SLOVENSKA (ZAMAGUŘÍ).....	29
3.2 RITUÁLY PŘI PORODU V KULTUŘE VÝCHODNÍHO SLOVENSKA (ZAMAGUŘÍ).....	30
3.3 POPORODNÍ RITUÁLY V KULTUŘE VÝCHODNÍHO SLOVENSKA (ZAMAGUŘÍ).....	31
3.3.1 Placenta a pupečník.....	31
3.3.2 První koupel novorozence.....	31
4 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU U ORTODOXNÍCH ŽIDŮ	33

4.1	PLOZENÍ A VÝVOJ PLODU.....	33
4.2	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ U ORTODOXNÍCH ŽIDOVEK.....	34
4.3	PORODNICKÉ ZVYKLOSTI U ORTODOXNÍCH ŽIDOVEK.....	34
4.3.1	Porodní báby	35
4.4	POPORODNÍ ZVYKLOSTI U ORTODOXNÍCH ŽIDOVEK.....	36
4.4.1	Pupečník a placenta.....	36
5	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V TIBETU.....	37
5.1	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ V TIBETU	37
5.2	RITUÁLY PŘI PORODU V TIBETU	38
5.2.1	Tibetské poporodní rituály	39
6	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V INDII.....	41
6.1	ZVYKLOSTI V OBDOBÍ STAROVĚKÉ INDIE	41
6.1.1	Prostředky pro plodnost a neplodnost.....	41
6.1.2	Vývoj plodu a poloha dítěte v mateřském těle.....	41
6.1.3	Rituály dodržované těhotnými ženami ve starověké Indii.....	42
6.1.4	Rituály při porodu ve starověké Indii	43
6.1.4.1	Postavení porodní asistentky ve starověké Indii.....	44
6.1.5	Poporodní rituály starověké Indii.....	45
6.2	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU NOVODOBÉ INDIE	45
6.2.1	Rituály předcházející těhotenství v novodobé Indii.....	45
6.2.2	Rituály v těhotenství v novodobé Indii.....	46
6.2.3	Rituály při porodu v novodobé Indii.....	46
7	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V ČÍNĚ.....	47
7.1	LÉČBA NEPLODNOSTI A PODPORA PLODNOSTI VE STAROVĚKÉ ČÍNĚ	47
7.2	PLOZENÍ A VÝVOJ PLODU PODLE ČÍNSKÉ MEDICÍNY	47
7.3	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ VE STAROVĚKÉ ČÍNĚ	48
7.4	RITUÁLY PŘI PORODU VE STAROVĚKÉ ČÍNĚ.....	48
8	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A BĚHEM PORODU V JAPONSKU	50
8.1	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A BĚHEM PORODU VE STAROVĚKÉM JAPONSKU	50
8.1.1	Vývoj plodu.....	50
8.1.2	Rituály v těhotenství ve starověkém Japonsku	50
8.1.3	Porodnické rituály ve starověkém Japonsku.....	50
8.1.4	Japonské poporodní rituály	51
8.1.4.1	Pupeční šňůra.....	51
8.2	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A BĚHEM PORODU V NOVODOBÉM JAPONSKU	51
8.2.1	Rituály v těhotenství v novodobém Japonsku.....	51
8.3	RITUÁLY BĚHEM PORODU V NOVODOBÉM JAPONSKU	52
8.3.1	Porodní asistentka v Japonsku	52
9	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A BĚHEM PORODU U SEVEROAMERICKÝCH INDIÁNŮ.....	54

9.1	RITUÁLY PRO LÉČBU NEPLODNOSTI.....	54
9.2	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ U SEVEROAMERICKÝCH INDIÁNŮ	55
9.3	PORODNICKÉ RITUÁLY SEVEROAMERICKÝCH INDIÁNŮ.....	55
9.3.1	Ceremonie po porodu severoamerických indiánů.....	57
9.3.2	Péče o dítě bezprostředně po porodu	57
9.3.2.1	Ošetření pupečníku	58
10	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V OBDOBÍ STAROVĚKU V ISLÁMU	59
10.1	PLOZENÍ	59
10.2	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ V OBDOBÍ STAROVĚKU V ISLÁMU	59
10.1	RITUÁLY PŘI PORODU V OBDOBÍ STAROVĚKU V ISLÁMU.....	60
II	PRAKTICKÁ ČÁST	61
11	ROZHOVORY NA TÉMA RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU.....	62
11.1	METODA VÝZKUMU.....	62
11.2	KVALITATIVNÍ VÝZKUM.....	63
11.3	STRUKTUROVANÝ ROZHOVOR S OTEVŘENÝMI OTÁZKAMI.....	63
12	ROZHOVOR NA TÉMA RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V ČESKÉ LIDOVÉ A NOVODOBÉ KULTUŘE.....	64
12.1	ROZHOVOR S PORODNÍ ASISTENTKOU PANÍ LUDMILOU KONEČNOU	64
12.2	ROZHOVOR S PORODNÍ ASISTENTKOU PANÍ EVOU PIŠTĚKOVOU	66
12.3	VYHODNOCENÍ ROZHOVORŮ	70
13	ROZHOVOR NA TÉMA RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU U ORTODOXNÍCH ŽIDŮ	71
13.1	VYHODNOCENÍ ROZHOVORU	74
14	RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V JAPONSKU	75
14.1	VYHODNOCENÍ ROZHOVORU	78
15	ROZHOVOR NA TÉMA RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU U SEVEROAMERICKÝCH INDIÁNŮ.....	79
15.1	VYHODNOCENÍ ROZHOVORU	83
16	ROZHOVOR NA TÉMA RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V ISLÁMU	85
16.1	VYHODNOCENÍ ROZHOVORU	88
	ZÁVĚR.....	89
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	90
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	93
	SEZNAM PŘÍLOH.....	94

ÚVOD

Ke zpracování bakalářské práce jsem si vybrala téma „Rituály v těhotenství a při porodu“ a to zejména z toho důvodu, že jako studentka porodní asistence mám k obecnému tématu porodnictví velmi blízko. Vzhledem k tomu, že se během své praxe běžně dostávám do styku s porodem a všemi okolnostmi, které k němu patří, nepopisuji ve své práci porodnické rituály v České republice, jak je díky mediálnímu obrazu známe dnes, ale zaměřila jsem se zejména na cizokrajné národy a země, s ohledem na jejich náboženské tradice.

Rituály jako takové, bez ohledu na jejich kategorické zařazení, mají své kořeny zejména v dávných dobách. Konkrétně pak ve starověku. Toto období nabízí širokou a pestrou škálu rituálů všech druhů, výjimkou tedy nejsou ani porodnické rituály či rituály provázející těhotenství. Mnoho z těch, které se zachovaly dodnes, vychází právě ze starověku. Zejména z tohoto důvodu jsem si starověk vybrala jako hlavní zdroj, ze kterého jsem čerpala.

Moderní země již nenabízejí tak zajímavé spektrum rituálů, jako tomu bylo dříve. Proto jsem zde zmínila jen některé z těch, kde se lidé stále vrací ke zvyklostem svých předků, spoléhají na přírodu, na její zákonitosti a na božstvo, které neustále ovlivňuje jejich životy.

Jako hlavní cíle jsem si ve své práci vytyčila:

1. vytvořit obecný přehled rituálů v těhotenství a během porodu u vybraných kultur,
2. poskytnout možnost srovnání těchto rozličných rituálů jak z hlediska geografického, tak z hlediska časového (starověk – novověk),
3. vymezit význam slova „rituál“.

První část mé práce tvoří úvod, který obsahuje můj podnět k výběru práce, cíle a postupy v plnění cílů.

Dále následuje teoretická část, kde jsem na úvod zařadila obecný pohled na kulturní a sociální antropologii, která s mým tématem úzce souvisí. Ve zbytku teoretické části se pak věnuji samotnému tématu, kde se snažím přiblížit těhotenské a porodnické zvyklosti, s možnostmi srovnání zvyklostí ze starověku, se zvyklostmi v dnešní, nám známé, moderní kultuře. Za důležité považuji podotknout, že přehled rituálů je pouze obecný, a to z toho

důvodu, že některé národy nejsou v dostupné literatuře dostatečně a podrobně popsány. To vzhledem k rozmanitosti lidstva není ani možné.

Další úsek mé bakalářské práce je věnován praktické části, kde jsem se pomocí rozhovorů s odborníky na dané téma, snažila sesbírat dodatečné informace k tématu, které se mi nepodařilo vyhledat v odborné literatuře. Každý z rozhovorů je vyhodnocen a nabízí také možnost srovnání rituálů.

Poslední čtvrtou část tvoří závěr, v němž jsem se pokusila srovnat vytyčené cíle s konečným výsledkem.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 KULTURNÍ A SOCIÁLNÍ ANTROPOLOGIE

1.1 Úvod do kulturní a sociální antropologie

Antropologie je vědou o člověku. Tento název použil poprvé Aristotelés pro zkoumání přirozené povahy člověka. Také díla antických lékařů a přírodovědců (např. Hippokrata, Galéna) svědčí o tom, že se zabývali studiem lidského organismu. Teprve s nástupem humanismu a zámořskými objevy se předmětem antropologie stává rozsáhlejší studium tělesné stavby člověka a lidského rodu. V 18. století se antropologie vyděluje z medicínských disciplín a stává se přírodovědeckým oborem.

V nejširším pojetí je antropologie vědou o člověku, který je součástí určité společnosti s nějakou kulturou. Antropologové studují člověka z biologického hlediska, ale zkoumají a porovnávají i různé kultury a sociální uspořádání v lidských společnostech.

Antropologie se dělí na:

1. fyzickou antropologii,
2. kulturní antropologii,
3. sociální antropologii,
4. užitou antropologii.

1.1.1 Kulturní a sociální antropologie

Pod tlakem modernizace mizí původní kulturní rozmanitost a současně narůstá homogenizace světové kultury. Charakteristickým rysem současného vývoje moderních společností je navíc nárůst subkultur a kontrakultur, které umožňují v rámci jedné rozvojové kultury, rozvíjet nové alternativy života.

Předmětem sociální a kulturní antropologie je výzkum kultury chápané jako způsob života sdílený členy určité společnosti. Základní princip, který antropologové při studiu cizích společností uplatňují, je *doktrína kulturního relativismu* – posuzování kultur jako jedinečných subjektů, které nelze hodnotit kulturními standardy naší společnosti. Z antropologické perspektivy nejsou „lepší“ a „horší“ kultury, ale pouze „jiné“ kultury. Proto je nezbytné posuzovat cizí hodnoty, normy, obyčeje v kontextu té kultury, která je vytvořila.

Kulturní antropologie – je jedním z nejmladších antropologických disciplín a zabývá se člověkem jako kulturní bytostí. Zakladatelem je Franz Boas ze Spojených států amerických. Prosazoval zásadu kulturního relativismu, což znamená, že by se jednotlivé kultury měly studovat, jako jedinečná etnika, a zkoumal způsob, jakým kultura ovlivňuje individuální zkušenost. Podle Boase studuje kulturní antropologie člověka ze dvou stránek:

- z biologického hlediska – sleduje vztah biologických a kulturních podmínek lidské existence,
- ze sociologického hlediska – studuje vztahy mezi sociálními stránkami lidské existence.

Sociální antropologie – mezi zakladatele se řadí několik významných osobností, mezi něž patří například Marcel Mauss, Bronislaw Malinowski, Émile Durkheim aj. Hlavním předmětem bádání se stala sociální kultura, přičemž kultura je pokládána za pouhý derivát sociálního systému. Podle názoru zakladatelů jsou lidé různorodí, protože žijí v různých typech společností s odlišnými sociálními pravidly. Zakladatelé sociální antropologie též studují organizační stránku společenského života. [24]

1.2 Užitá terminologie sociální a kulturní antropologie

Tuto část práce věnuji charakteristice termínů, které ve své práci používám nejčastěji.

V dávných dobách byly těhotenství i porod opředeny množstvím pověr z důvodu neznalosti podstaty oplodnění ženy a vývoje plodu. Vše, co souviselo s těhotenstvím, bylo po dlouhou dobu pro lid čímsi tajemným a nevysvětlitelným. Proto se lidé snažili tuto neznámou oblast objasnit smyšlenými představami, tedy mýty a pověrami. Některé z těchto mýtů se zachovaly dodnes, a to jak mezi civilizovanými, tak i méně civilizovanými zeměmi. [16], [26]

1.2.1 Kultura, rituál, mýtus

Kultura - kulturou se dnes rozumí vše, co lidé dělají, co o tom říkají a co si o tom myslí - čili rozsáhlý soubor jevů, který zahrnuje oblast vědění, víry, jazyka, morálky, výroby, směny, práva, umění, zvyků, výchovy a jednání, zkrátka vše, co lidem umožňuje společně se orientovat ve světě a společně svůj svět utvářet. Veškeré lidské vnímání a rozumění je zprostředkováno kulturou, resp. různými kulturami. To, co my považujeme za dobré či

špatné, hezké či ošklivé, chutné či nechutné nebo pravdivé a nepravdivé platí jenom v kontextu naší kultury. Příslušníci jiných kultur určují, co je dobré, krásné, chutné či pravdivé jinak, a to v závislosti na své kultuře.

V současném antropologickém myšlení je kultura obvykle definována prostřednictvím šesti základních charakteristik, a sice jako:

- **Integrovaná-** jde o vnitřně provázaný (integrovaný) systém. To znamená, že jednotlivé složky kultury jsou ve vzájemných vztazích, tvoří uspořádaný systém, kterému antropologové říkají struktura, konfigurace nebo kulturní vzorec.
- **Adaptivní-** konkrétní podoba té které kultury je výsledkem adaptace na konkrétní přírodní prostředí, které dané společenství obývá.
- **Negenetická, naučitelná-** k jejímu předávání dochází výhradně v procesu učení.
- **Sdílená-** jednotlivci tvořící určité kulturní společenství jsou nositeli stejného kulturního vzorce. Sdílení společného kulturního vzorce umožňuje jejich vzájemnou komunikaci, která je založená na sdílení významů, symbolů či forem jednání, tedy na tom, že významům, symbolům a jednání lidí rozumíme v rámci jedné kultury shodně.
- **Symbolická-** kultura je tedy uspořádanou soustavou symbolů (symbol je něco, co nese význam), které tvoří kód naší komunikace a zároveň jakési pomyslné brýle, jimiž hledíme na svět.
- **Specificky lidská-** což znamená, že jejím nositelem může být pouze člověk. [26]

Rituál - rituály provázely člověka od nejstarších dob. Jsou to určité archaické soubory pravidel, kterými se řídil život primitivní společnosti při různých příležitostech, jako jsou narození dítěte, přechod od dětství do dospělosti, svatební obřady a pochovávání mrtvých. Celá řada rituálních obřadů byla spojena s uctíváním bohů a dalších nadpřirozených bytostí či zvířat a také s obstaráváním potravy, tj. zpočátku s lovem a později i s pěstováním kulturních plodin a jejich sklizní. Vesměs se jednalo o záležitosti, které hrály v životě kmene mimořádnou důležitost. [28]

Mýtus - je většinou z nás znám, jako označení nepravdivé představy lidí. To by ovšem znamenalo, že všechna stará společenství žila ve lži, jelikož mýty jim byly oporou pro

řešení všech důležitých otázek. Tak tomu, samozřejmě, není. Slovo mýtus je odvozeno od starého řeckého slovesa, znamenající *vyprávění*. Základním znakem mýtu je to, že nemá autora a že je vyprávěn z generace na generaci. Obsah mýtu je různý. Od vyprávění o nadpřirozených silách provázející obřady, těhotenství i porod, po vyprávění o dávných předcích a jejich hrdinských činech. [28]

1.2.2 Obřad, iniciační obřad

Obřad – jde o soubor činností, které probíhají v předem stanovené posloupnosti, za účelem orientovat magické nebo božské síly požadovaným směrem nebo k dosažení určitého cíle. Obvykle se obřad chápe jako náboženská nebo magická aktivita. Přeneseně se pod tímto termínem chápe jakákoliv činnost, která má slavnostní ráz nebo probíhá vždy shodným způsobem. Z antropologického hlediska se obřadem rozumí velká část činností tzv. *přírodních národů*, v širokém rozpětí od magických aktů až po hru. Obřady lze rozdělit do 3 specifických skupin:

- **obřady prováděné šamany, kouzelníky či specifickými společnostmi** - hlavním a rozhodujícím účastníkem je léčitel či skupina léčitelů, jejichž úkolem je pomocí magických nebo psychoterapeutických zásahů, léčit jedince nebo kolektiv,
- **kolektivní obřady**- provádějí zvláštní, společností uznávané skupiny, pověřené řešit určité krizové situace ve společnosti (tajné společnosti nebo sekty),
- **skupinové obřady** - může nebo musí se jich zúčastnit každý člen dané skupiny, tyto obřady jsou nejpočetnější a patří mezi ně cyklicky se opakující obřady, především obřady iniciační a obřady pohřební.

Iniciační obřad – je spojen s přechodem od dětství k dospělosti a jeho hlavním cílem je připravit jednotlivce na život v kmeni tak, aby byl jeho užitečným a plnohodnotným členem. V rozsáhlé literatuře najdeme podrobné popisy podstaty iniciačních rituálů doložené velkým množstvím konkrétních příkladů z různých geografických prostředí. [28]

1.2.3 Kmen, rod, přírodní národy

Rod - vzniká jako důsledek pravidel, omezujících plození mezi přímými příbuznými. Rod je sdružení pokrevně příbuzných rodin, žijících ve společném prostoru, spojených obdobným způsobem života, jazykem, tradicemi a společným řízením. Je základní výrobní

jednotkou, v níž je společné vlastnictví výrobních prostředků. Slabost individua způsobuje jeho závislost na rodu, je zcela podřízen zájmům rodu.

Kmen - uspořádání, v němž postupně klesá, ale zcela nezaniká význam pokrevní příbuznosti a narůstá význam společně užívaného území a jazyka, způsobu života a tradic. Při tom se ale rozvolňuje vzájemné spojení. Vzniká jako důsledek rozrůstání se a štěpení rodu a je zárodkem k budoucímu vzniku národností a národů.

Přírodní národy - z antropologického hlediska se takto označují společnosti, které jinak nazýváme společnostmi primitivními. V dnešní době tyto národy mizí postupně ze světa a uchovávají se pouze na několika nejzazších místech naší planety. Obecně řečeno jde o společnosti, které svůj vztah k přírodě promítají do veškeré své společenské aktivity. [29]

1.3 Užitá terminologie v souvislosti s náboženstvím

Aby člověk mohl porozumět významu rituálů dané kultury, je třeba také částečně znát náboženství, které určitá společnost země vyznává. Z toho důvodu bych v této části práce chtěla alespoň okrajově charakterizovat náboženství zemí, jejichž rituály ve své práci popisuji.

1.3.1 Náboženství české lidové kultury a východního Slovenska- Zamaguří

Česká lidová kultura a východní Slovensko – věřící se hlásí zejména ke křesťanství, najdeme zde však i dříve více rozšířený judaismus.

- **Křesťanství** – Křesťané věří, že Ježíš Kristus je Syn Boha a Syn člověka – plně božský, plně lidský a bez hříchu. Ježíš se narodil v Palestině, kázal a uzdravoval, byl ukřižován a vstal z mrtvých. Skrze Kristovu smrt a zmrtvýchvstání odpustil Bůh hříchy a umožnil lidem, aby s ním vstoupili do věčného života. Většina křesťanů vyjadřuje svou víru pravidelnou účastí na svatém přijímání. V dnešní době známe východní křesťanství, katolické křesťanství a protestantské (evangelické) křesťanství.
- **Judaismus** – nejstarší monoteistické náboženství. Zvěst Boha je určena lidu, s nímž uzavřel smlouvu. Zjevení Boha je zachyceno v knihách Tóry, jejíž znění je neměnné. V rozmanitosti židovského myšlení se utvořily čtyři hlavní, dnes na

mnoha místech zastoupené proudy: ortodoxní Židé, konzervativní Židé, liberální, popř. reformní Židé a rekonstrukcionisté. Největší židovskou populaci najdeme v USA, kde žije 30 % všech Židů. Židé věří, že jsou vyvoleným božím národem, a že jim připadá zvláštní úloha. Pokud máte židovskou matku, narodíte se automaticky do této víry. Klíčovou složkou judaismu je podílet se na určitém způsobu života – na svátcích, stravovacích předpisech a obřadech.

1.3.2 Náboženství Indie, Číny, Japonska a Indiánských kmenů

Indie – náboženství v Indii má oproti většině jiných zemí velmi pestrou minulost. Nejprve zde vznikl hinduismus, který patří k nejstarším dosud žijícím náboženstvím světa. V době železné se zformoval buddhismus. V současné době z Indie buddhismus takřka vymizel, majoritními náboženstvími zde jsou hinduismus a islám.

- **Hinduismus** – sahá tisíc let do minulosti a je nejstarším dodnes aktivním náboženstvím na světě. Jsou miliony hinduistických bohů a bohyň a všichni jsou odrazem nejvyššího ducha *brahma*. Hinduisté mají ve svých domovech svatyně, v nichž provádějí denně zbožné úkony a ty tvoří společně se svátky jádro jejich víry. Hlavní složkou náboženství je víra v nekonečný cyklus zrození, života na zemi, smrti a opětného zrodu, v němž každý jedinec reinkarnuje na úrovni určené tím, jak strávil předchozí život. Hinduistou se člověk rodí. [16]
- **Buddhismus** – u zrodu buddhismu stojí osobnost Siddhártha Gautama. Buddha je čestný titul znamenající „probuzený“ nebo „osvícený“. Buddhisté věří, že lidské bytosti jsou touhou připoutány k cyklu zrození, života a smrti, a že se mohou nesčetněkrát narodit na různých úrovních existence. Věří také, že je možné vymanit se z koloběhu znovuzrodů a dosáhnout *nirvány*. Buddhovo učení je učení pro všechny buddhisty, kteří v sobě chtějí rozvíjet kvality nenásilí, moudrosti a soucitu. Nakonec budou stejně jako Buddha i oni osvíceni. Buddhisté věří v nejvyšší realitu, ale neříkají jí Bůh. O svém vyznání hovoří raději jako o filozofii života než jako o náboženství. [16]
- **Islám** – je jedno z nejmladších náboženství světa. Vznikl v sedmém století v oblasti známé dnes jako Saúdská Arábie. Leží tam obě jeho nejsvětější města - Mekka a Medina. Většina vyznavačů Islámu obývá dnes Severní Afriku, Přední východ

a Jihovýchodní Asii. Islám je arabské slovo s významem „oddat se“. Muslim je „ten, kdo se podřizuje vůli Alláha“. Islám je absolutní způsob života a pokrývá světskou a duchovní oblast života. Věří se, že Alláh posílal čas od času proroky (Abraham, Mojžíš, Ježíš), aby ukázali lidem, jak mají žít. Nakonec poslal Alláh Muhammada, posledního, největšího proroka a odhalil mu svou vůli v řadě zjevení, která byla bezchybně zaznamenána v Koránu. Muslimové chovají k Muhammadovi nejvyšší úctu, ale nebyl božský, a proto se nesmí uctívat. Uctívání náleží jedině Alláhovi, protože je stvořitelem a vládcem. [16]

Japonsko - Japonci se hlásí ke dvěma směrům náboženství – šintoismu a buddhismu.

- **Šintoismus** - náboženství polyteistické, ve kterém existuje nepřeborné množství bohů – rodoví bohové, představitelé živlů, bohové hor, lesů, řek, údolí. Všichni bohové se označují jako *kami*. Do roku 1946 byl *kami* i japonský císař a Japonsko bylo vlastně teokratickým státem. Šintoismus vznikl na přelomu 6. a 7. století, později do něj byly zakomponovány prvky buddhismu a konfucianství. Zvláštností je současná koexistence šintoismu a buddhismu v Japonsku. Japonci přičítají veselé události šintoismu, smutné pak buddhismu.

Čína - věřící se hlásí ke konfucianismu, taoismu a buddhismu.

- **Konfucianismus** - je filosofické učení staré Číny usilující o harmonii, jehož smyslem je dosažení principu lidskosti a sebekázně.
- **Taoismus** (*tao*=cesta)- vyjadřuje jednak cestu, kterou se člověk ubírá ve světě a jednak tao „nebeské“ zajišťující harmonickou souhru s vesmírem.

2 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V ČESKÉ LIDOVÉ KULTUŘE 18. A 19. STOLETÍ

2.1 Role porodní asistentky v české lidové kultuře

Babictví jako takové, je nedílnou a významnou součástí obřadního komplexu, spjatého s narozením člověka. Porodní babičky či porodní babky, jak byly porodní asistentky dříve nazývány, měly za hlavní funkci nejen vedení porodu, musely také oplývat znalostmi v oblasti rituálů, které měly zajistit zejména bezpečí rodičky a dítěte během porodu a zároveň zajistit dobrou budoucnost novorozence.

Privádění dětí na svět a veškeré dění kolem porodu bylo vždy prioritou žen, a to z důvodu nejen sociálních, ale také náboženských a pověřčivých, jelikož porod měl být skryt před zraky mužů. Jako zajímavost uvedu výjimku některých přírodních národů – např. Jáva, Bali a Filipíny, kde jsou jako pomocníci u porodu uváděni mužští *babiči*.

Porodní babičky měly být ženy starší a zkušené, se schopností léčit nemoci. Těmto schopnostem odpovídalo také jejich lidové pojmenování, například starší zápisy v Čechách a na Moravě uvádějí *báby pupkořezné, přísežné* nebo *položné ženy*. Později se v lidovém prostředí zobecnilo pojmenování *babička, bába, babice* či *zkušená bába*. [1], [18]

2.1.1 Povolání porodní babičky

Ženy pomáhající při porodu navazovaly na poznatky starších a zkušenějších předchůdkyň. K vedení porodu a k ošetření matky používaly zejména přírodního léčitelství, pověr a magických úkonů s cílem zajistit ochranu rodičky a dítěte. Toto povolání bylo doménou zejména vdaných žen s dětmi, nebo často starých vdov, pro které to byl jistý druh obživy. Odměna za jejich práci však mnohdy nestačila na způsob jejich obživy.

Dozor nad porodními bábami vykonávaly tzv. *přísežné paní*, což byly neškolené vážené měšťky. Bývalo zvykem, že porodní bába pracovala čtyři roky jako tovaryška pod vedením starší zkušené báby a teprve potom mohla pracovat samostatně. Kromě porodu samotného, porodní bába také zjišťovala zachovalost dívek (jsou-li panny), či na příkaz vrchnosti, zda se žena nedopustila vyhnání plodu, jež se krutě trestalo.

Od 15. století se začaly objevovat první požadavky na vyučování a zkoušení porodních babiček. Zároveň docházelo k vměšování lékařů do babictví a k vymezování jejich

kompetencí: babičky měly začít dbát na dezinfekci a při anomálii během porodu už nevolaly ranhojiče, ale lékaře.

Velký pokrok v babictví znamenal vydání Generálního zdravotního řádu pro české země z roku 1753. Jednalo se o opatření, které zůstalo platné dalších sto padesát let a jež ustanovovalo požadavky i pro porodní báby. Kromě jiného byly báby naváděny k čestnému chování, zakazovalo se pít alkoholických nápojů, nařizovalo se volat lékaře při komplikacích během porodu a obzvlášť přísně se zakazovalo jakékoliv vypuzování plodu a podávání léků rodičce a dítěti. Tento řád byl ukončen přísahou, která mimo jiné obsahovala také tzv. křest z nouze, který babky prováděly ještě na začátku 20. století. Když bylo dítě slabé a existovalo zde nebezpečí, že nepřežije, křtilo se svícenou vodou nebo jakoukoliv tekutinou, která byla takzvaně po ruce. Snaha rodičů, aby dítě bylo na věčnost nepokřtěné způsobovalo to, že babka křtila novorozence často i při mizivých známkách života, někdy i předstíraných. Mrtvě narozené dítě pak babka do matrice hlásila jako živě narozené. Mnohdy tak činila také ze strachu, aby nebyla obviněna ze špatně vedeného porodu.

Bohužel i přes všechna opatření se postavení babiček až do období první republiky nezlepšilo. Z historických pramenů však vyplývá, že jejich práce byla pokládána za důstojnou a vážnou. Zaujímalý přední úlohu v domě rodičky, protože kromě vedení porodu dohlížely na celé těhotenství, opatrovaly matku a novorozeně, zastupovaly ženu jako hospodyně. Takovéto úkony byly však pouze projevem solidarity, nikoliv součástí jejich povinností.

Jak už jsem uvedla, odměňování babiček nebylo příliš štědré. Platilo se většinou v naturáliích v podobě brambor, mléka, vajec, či tvarohu. Dále se odměny řídily podle možností rodiny. [1], [18], [13]

2.1.2 Vedení samotného porodu

Jelikož se o čistotu v domě příliš nedbalo, nebyla ani služba babiček vůbec lehká. Do postelí se dávaly staré hadry, proto si babičky nosily vlastní čisté plachty, košili a dětské prádélko. Ke všem porodům nosily černou koženou tašku nebo-li bolestný kufr, k jehož typickému vybavení ke konci 19. století patřilo: glycerin, šněrovadlo, podložky, nůžky, karbol, irigator, lyzol, vazelina, kloboučky, klystýr, heřmánek, bez, routa, polej a jiné koření.

Za důležité se pokládalo správně vykonat všechny úkony po porodu, neboť právě ony měly ovlivnit další průběh života dítěte. Jednalo se například vylamování zoubků, které se ale u novorozence vyskytovaly vzácně, dále dýchání do úst, nebo plivání do očí. Babičky směly provést i jiné úpravy novorozeněte. Podstříhávaly blanku na podrostlém jazyku, narovnávaly hlavičku, odřezávaly šestý prstík či jiné výrůstky. Tato ošetření však byla často důsledkem tělesně, ale i psychicky defektních dětí.

Důležitou roli měla bába také během izolace rodičky v koutě. Byla totiž jedinou osobou, která mohla být puštěna za plentu. Také první koupel novorozence, zvaní za kmotru, zastupování zemřelé šestinedělky při křtu a nesení dítěte na křest, byly jedny z hlavních úloh porodní báby. [18]

Uvedené a další úkony blíže nastíním v kapitole o rituálech vykonávaných během porodu a po porodu.

2.2 Rituály v těhotenství v české lidové kultuře

2.2.1 Rituály k podpoře těhotenství

Rady, jak otěhotnět, často hraničily s čarodějnictvím. Jako důvěryhodný prostředek mělo například působit snědení žaludu nebo pomazání ženina pupku oslím mlékem. K rituálům, které měly zajistit plodnost, a jež se praktikují dodnes (ovšem pouze jako forma pobavení), patří pohazování novomanželů plodinami, symbolizujícími plodnost (ořechy, mák, hrách, zrní, rýže). Dalším obyčejem bylo podání svěcené vody nevěstě, před vchodem do kostela, aby u novomanželů byly brzo křtiny.

Neploidnost byla považována za trest boží a lidé ji dávali za působení zlým lidem. Proti ní se hojně doporučovalo pití nápoje a odvaru z různých bylin v kombinaci s magickými zaříkávadly. Za účinný odvar lidé pokládali námel, rozmarýn, březovou šťávu, kořen pivoňky, slézovou růži, černobýl, konvalinky a jiné. [18]

2.2.2 Těhotenství jako stav výjimečnosti

Od doby, kdy bylo u ženy zjištěno těhotenství, byla brána jako výjimečná a vnímána jako někdo, kdo je v neustálém nebezpečí. V českém prostředí se dokonce setkáváme s názorem, že těhotná přitahuje zlé síly. Její postavení bylo uznávané a vážené, zároveň ale vymezeno situovaností a danou kulturní tradicí.

Ochranou před působením těchto sil mělo být dodržování daných rituálů. Velmi rozšířeným názorem bylo, že těhotná nesměla sednout na koně či vůz s koňmi, neboť ti se ze strachu splaší a ženě ublíží. Na Valašsku proto radily těhotným, aby před jízdou sáhly koni na opratě, nebo mu daly najíst ze svého klína.

Během těhotenství musela žena dodržovat zákazy a příkazy, jež měly zajistit bezproblémový příchod zdravého dítěte na svět. Věřilo se, že všechny nepříznivé vjemy se přenášely z matky na dítě. Těhotná se proto měla vyvarovat přílišné lítosti a pláče, starostí, hněvu, strachu a nelibých pachů, protože tyto pocity ovlivňovaly vlastnosti a vzhled dítěte.

Budoucí matka se také musela omezovat v jídle a pití, aby tak předešla fyzickým a psychickým anomáliím dítěte. Měla se vyhýbat tvarůžkům, neměla jíst ryby, aby dítě brzo mluvilo. Na Valašsku nesměly ženy jíst chléb, aby dítě nemělo velkou hlavu, nevečeřely, aby nebylo velké a naopak jim bylo podle tradice doporučováno, aby popíjely kořalku, aby bylo krásné.

Červené skvrny na těle (pihy) a zrzavé vlasy byly zase známkou toho, že se žena během těhotenství dívala na oheň nebo čerstvou krev, což jí bylo zakazováno stejně jako navštěvování poutí, jarmarků a jiných veřejných míst, ve snaze předejít setkání s tělesně postiženým člověkem. Toto shlédnutí mělo také způsobit u novorozenců různé anomálie. Velké obavy způsobil také pohled zajíce, jež zapříčinilo u novorozenců, lidově řečeno, „zaječí pysk“.

Těhotné si na dodržování těchto rituálů dávaly velmi záležet, jelikož to byly právě ony, které měly plnou odpovědnost za život a zdraví dítěte a byly to ony, které nesly vinu za narození postiženého nebo mrtvého dítěte.

2.2.3 Oddálení a přerušování těhotenství

V české lidové kultuře se hojně objevují také prostředky, jak zabránit (oddálit) těhotenství. Ochrana před otěhotněním byla sice v rozporu s křesťanskou vírou, nicméně nebyla trestána takovým způsobem, jako vyhánění plodu z těla matky nebo zabití novorozence. Ani status svobodné matky nebyl v lidové tradici příliš tolerován.

K zábraně početí sloužil mák, který si nasypala nevěsta před obřadem do střevíčků. Jako účinnější prostředek jsou však uváděny odvary z bylin, jako majoránka, levandule, petržel. Také rostlině zvané *netáta* (plavuň vidlačka) byl přikládán velký účinek.

I v období české lidové kultury je však za nejúčinnější prostředek považován přerušovaný pohlavní styk a objevuje se i primitivní verze antikoncepce, například kousek hadříku.

Potrat, ať už úspěšný či jen pokus o něj byl brán jako zločin z hlediska právního a jako hřích z hlediska teologického. Tento názor přetrvával až do konce 19. století.

Jak už jsem se zmínila, tresty za umělé přerušování těhotenství byly kruté. Až do nástupu pozdního feudalismu, byly ženy za živa pohřbívány, upalovány. Během feudalismu byly tresty zmírněny na 10-12 let žaláře za zabití nemanželského dítěte a na doživotí za zabití dítěte manželského.

Dle zdrojů, z kterých čerpám je jasné, že ženy byly ve vyvolávání potratu znalé, často nepotřebovaly ani pomoc porodní báby. Jako prostředek potratu byly voleny nápoje z bylin, jako jsou přesličky, slunečnice (lidově *drosera*), kopytník (*kopytlant*), jež vyvolávaly krvácení. Odvar vína se skořicí, jedovatý druh jalovce (*klášterní chvojka*), náměl, kořen z pivoňky, odvar z hluchých kopřiv a barvínku, pepř máčený v kořalce, odvar z černobýlu, konvalinky a jiné byly oblíbenými prostředky na Slovácku. Na Valašsku zase ženy popíjely odvar z andromedy. V historických pramenech se také můžeme dočíst o užívání modré skalice a sanytru, což mělo mnohdy za následek smrt. Proto se porodní báby nazývaly také bylinkářky.

Plody byly z těla násilně vyháněny také pomocí zvedání těžkých břemen, koupelí a napařování v horké vodě, tlačení na břicho nebo pádů z výšky.[18]

2.3 Rituály při porodu v české lidové kultuře

2.3.1 Rituály jako pomoc při obtížném porodu

Ženě, na niž dle lidového nářečí „přišla těžká hodinka“, se porodní báby snažily usnadnit okamžik zrození pomocí nejrůznějších prostředků. Přenášení plodu či dlouhý a těžký porod nebyl ani v tomto období něčím neobvyklým. Spíše naopak. Babičky proto používaly několik tradicemi ověřených postupů, jak budoucí matce pomoci. Známé je například podkuřování, napařování, které mělo uspišit průběh porodu, stejně tak jako horká koupel, která je s oblibou používána i v dnešní době. Rodičky měly také pít odvary z bylin, byly jim masírovány křížové kosti, nebo s nimi bylo třeseno. Často byly používány rituály, jež nejsou pro ženu příliš vhodným prostředkem, a to pití většího množství kořalky a čichání ke spáleným vlasům.

Jako prevence před protražovaným porodem mělo působit rozvazování všech uzlů na šatech rodičky a v domácnosti, otevírání okenic, zámků a dveří. Tento zvyk je stále oblíbený u některých kultur 21. století. [18]

2.3.2 Ochranné rituály při porodu

Ochranným rituálem před poraněním novorozence a matky se stalo pokládání všech ostrých předmětů přítomných v domě pod lože rodičky. Jako ochrana před zlými silami působily porodní opasky. Jednalo se o talismany, amulety a symboly různé podoby, které byly pomocí pásků či stužek přivazovány k tělu rodící ženy.

Velmi rozšířeným zvykem bylo věšení svatých obrázků nad lože žen, zejména pak Panny Marie, která byla křesťany považována za ochránkyni všech rodiček.

Přípravy na porod trvaly dny, někdy i celé týdny, kdy byla ženě porodní babičkou přichystána koupel, která obsahovala mateřídoušku, koní nat', slunečnici, tuřín, drobné zbytky sena. Nad tímto odvarem se žena nejprve napařovala a poté v něm seděla do doby, než u ní byly vyvolány velké bolesti.

Těsně před porodem se k těmto rituálům přidávaly ještě modlitby a zařikávání. Babka vždy udělala rodičce kříž na čelo a poté třikrát obešla postel. Pro snadný porod ještě dala ženě napít svěcené vody nebo vody, v níž plavala rozdrčená skořápka a podložila jí hlavu, aby tlačila bradou o hrudník.

Po porodu babka podvázala pupečník, okoupala novorozence a zavinula jej do hadru a peřinky. Matce byla podána kořalka z divokého kerblíku, babka ji očistila a podložila pytlem. Břicho těhotné stáhla šátkem a řekla jí, že nesmí alespoň 3 hodiny spát, kvůli kontrole krvácení, zejména pak, pokud byla v místnosti sama. Dítěti se mezitím dalo napít cukrové vody a položilo se vedle matky.

Velmi rozšířený byl zvyk, kdy babička ihned po porodu dýchla dítěti do úst, aby brzo mluvilo nebo vylamování zubů, které se ovšem u novorozence vyskytují pouze výjimečně. Odstraňování zubů byl akt, který měl zejména u holčiček zabránit tomu, aby se stala čarodějnici.

Dvojčata, jakožto dvojnásobná radost z nového života, nebyla v české lidové kultuře příliš vítána. Důvodem bylo finanční zatížení rodiny. Zpočátku byla často rodiči odmítána, později však s láskou přijata. [18]

2.4 Poporodní rituály

2.4.1 Placenta a pupečník

Stejně, jako je tomu dnes, i v 18. století bylo povinností porodní báby prohlédnout placentu, je-li celá (lidově koláč, postýlka, ložisko, ložičko).

Aby mohlo být porodní lůžko zdárně odloučeno, měla žena silně kašlat, foukat do láhve nebo si sednou svému muži na kolena, který ji natřásal. Pokud ani to nepomohlo, vařil se odvar ze slézu, pila se teplá kořalka, černobýl vařený v teplém víně.

Placenta byla až do konce 19. století považována, zvláště u prvorodiček, za léčivý prostředek. Potírala se jí mateřská znaménka novorozenců, aby zbělala, ženy ji zase používaly jako zkrášlující prostředek. Ve formě prášku bylo lůžko využíváno k léčbě lišeje, psotníku (tetanické křeče), padoucnice (epilepsie) a tance Sv. Víta (revmatické onemocnění).

Zvykem bylo zakopat placentu na zahradu pod stromy, spálit ji zabalenou v bílé pleně nebo zahrabat do hnojiště, což mělo ochránit dům před vším zlým.

Oddělení pupečníku od placenty mělo obřadní význam. Jeho přerušení znamenalo vstup do nového, samostatného života. Stejně jako u jiných národů se i u nás věřilo, že pupečník

chrání před prokletím, a že člověk, který ji nosí stále u sebe, bude pak bohatý a šťastný. Tradovalo se, že má podobně jako placenta léčivý účinek.

S pupečníkem bylo nakládáno podle pohlaví narozeného dítěte. Děvčeti se schoval až do vdavek, kdy jej matka tajně strčila do ženichovy kapsy, aby od její dcery nikdy manžel neodešel. Chlapci se pupečník schovával na skrytém místě na hřbitově, pro úspěchy v učení. U dvojčat se pupek spaloval, aby děti zůstaly navždy při sobě. [18]

3 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V KULTUŘE VÝCHODNÍHO SLOVENSKA (ZAMAGUŘÍ)

Tyto rituály, ať už se jedná o dobu v těhotenství nebo během porodu či krátce po něm, jsou velmi blízké rituálům v naší zemi v období 18. - 19. století. Přesto bych zde ráda zmínila alespoň několik z nich, jako ukázkou toho, nakolik se naše kultury vzájemně ovlivňovaly.

3.1 Rituály v těhotenství v kultuře východního Slovenska (Zamaguří)

Stejně jako každý jiný národ, má i východní Slovensko svůj lidový výraz pro označení těhotné. V literatuře jsem našla například slovo *hruba*, což je výraz starší, za novější se pokládá *v drugim stavje* nebo *ťehotna*.

Stejně jako v české lidové kultuře i zde je vnímáno těhotenství jako zcela výjimečný stav, přesto ženy často své těhotenství do poslední chvíle skrývaly, neboť se za něj styděly.

Důvody tohoto studu byly různé, nejčastěji však měly ženy strach z mužů, jestliže jim rodily samé dcery. Jejich požehnaný stav byl stejně odhalen dřív, než si přály. Zkušené babky to poznaly podle výrazu ve tváři, bledosti, nebo pigmentace v obličeji. Také tvar břicha jim těhotenství odhalil.

Pakliže bylo těhotenství prozrazeno, dokázaly nejen zkušené porodní babky poznat, jaké dítě se narodí. Byla-li žena ve tváři krásná a její břicho kulovité, měla se jí narodit holčička. Pokud ji těhotenství o krásu obíralo a její břicho bylo spíše špičaté, měl se jí narodit chlapec. Tyto předpovědi jsou typické pro oblast Osturně, Lipníku a lišily se dle regionů.

Přes to všechno nakonec byly i dcery vítány do rodiny vřele a z těhotenství se všichni těšili. Nicméně existovaly i takové ženy, které si těhotenství nepřály. Chodily proto za polské hranice, na místo zvané Nedece. Zde žila bylinkářka, která jim podala směs bylin, po kterých těhotná žena potratila. V jiných částech východního Slovenska pily ženy například nápoj ze stromu, „*ktéry roste v Červenom Kláštore*“ nebo odvar ze sedmikrásky. Jsou známy také prostředky horšího charakteru než pouhé odvary. Některé ženy se snažily dítě potratit tak, že nosily těžká břemena, narážely břichem o předměty nebo se k nim jen silně tiskly. Jiné si s břichem silně třepaly nebo skákaly z výšek. Tyto praktiky mnohdy bohužel nevzaly život jen dítěti, ale také matce.

Přes svou výjimečnost musely i těhotné do porodu pracovat a nevyhýbaly se jim ani těžké práce okolo domu a pole. Lidé se domnívali, že zdraví dítěte a jeho život ochrání matka spíše dodržováním určitých pravidel, tedy rituálů. Platilo, že těhotná se nesmí dívat na nevzhledné lidi, protože i její dítě pak mohlo být stejné podoby. Pokud měla žena za manžela nepěkného muže, měla většinu času trávit díváním se do zrcadla, aby dítě zdědilo její podobu. Také pohled na mrtvé jí byl zakázán, neboť dítě mohlo přijít na svět bledé, v horším případě mrtvé. Pokud se podívala na divokou zvěř, zejména na zajíce, mohlo dítě přijít na svět s takzvaným „zaječím pyskem“. [22]

Zákazy shlédnutí v Zamaguří jsou podobné jako v české lidové kultuře, stejně jako zákazy, které se týkaly jídla aj., proto je zde už více popisovat nebudu.

3.2 Rituály při porodu v kultuře východního Slovenska (Zamaguří)

Během porodu zamagurské ženy ležely v koutě místnosti, odděleném od zbytku pokoje plachtou, která byla rozdělena na dvě části a sešita červenou nití. Tato plachta chránila ženu i narozené dítě před pohledy cizích lidí a před prokletím.

Při porodu pomáhala porodní bába, lidově *babica* nebo *paňi baba*. Stejně jako v české kultuře, mohla být bába nahrazena při porodu zkušenou ženou, která již měla děti a měla dostatečné znalosti o vedení porodu.

Během porodu byla ženám podávána pálenka s kořením, a to jak z důvodu utišení bolesti, tak proto, že měla ženu ochránit před zlými silami. Jako ochrana pak sloužil i rituál, kdy se ženě do postele vložila sekera. Ta měla taky zabránit tomu, aby jí „zlé bytosti“ nevyměnily dítě.

Jednou z hlavních úloh rituálů bylo také zabránit dlouhému a těžkému porodu. Za příčinu těžkého porodu se často udávala úzká pánev, starší rodička, obezita nebo nedostatek pohybu. Lidé se domnívali, že je to pomsta rodičce za hříšný život. Jako pomoc při protražovaném porodu volila porodní bába zatahování břicha plachtou (nebo šátkem), okuřování břicha svícenými bylinami nebo radila rodičce chůzi, aby „dieta prišlo do kroku“. Pokud nastaly komplikace, byl k porodu volán muž, což bylo normálně zakázáno. Obejmul ženu ze zadu a chytil za kolena, nebo pouze podporoval držení za ruku. Pokud muž nemohl být u porodu přítomen osobně, dával se rodičce kus jeho oděvu, nejčastěji šlo o jeho nohavici, která jí měla dodat síly, a která se pověsila nad její postel. [22]

3.3 Poporodní rituály v kultuře východního Slovenska (Zamaguří)

3.3.1 Placenta a pupečník

Poščulka, jak byla placenta lidově v Zamaguří nazývána, byla taktéž součástí několika rituálů. Aby vyšla z těla rodičky ven, dávalo se jí foukat do láhve, což mělo její odloučení urychlit. Po porodu byl novorozenec prohlédnut, a pokud měl na těle flíčky, byly mu potřeny právě placentou, která měla mít léčivé účinky. Hned po té byla zakopána do země daleko od lidí, aby ji nikdo nenašel a nevyhrabal.

Pupeční šňůra byla pozorně prohlédnuta zejména při prvním porodu. Lidé počítali uzlíky, které na ní byly, jelikož právě ty určovaly následující plodnost ženy. Pokud mělo dítě po narození pupečník kolem krku, bylo mu předpovězeno, že se v budoucnu oběsí. Pupečník byl buď uchován v domě, nebo se zakopal spolu s placentou. [22]

3.3.2 První koupel novorozence

Než se dostanu k tématu první koupele, chtěla bych ještě krátce popsat poporodní úkony, které byly u dítěte prováděny ihned po porodu. Novorozenec byl prohlédnut porodní babou, a pokud nejevil žádné známky života, poplácala ho bába po těle, aby ho tím probrala. Poté mu byla připravena koupel z hrachu a ze slámy z ovsu. Jestliže byla po této koupeli kůže dítěte zbarvená do červena, bylo dítě hodnocené jako živé a zdravé. Bylo-li i poté stále bledé, už mu neměl nikdo pomoci.

Porodní báby také napravovaly dětem křivou hlavičku. Kladly jim na ni obklad namočený ve vaječném bílku nebo hlavičku napravovaly pomocí tlaku rukou.

První koupel novorozence bych zde chtěla zmínit z toho důvodu, že měla velký rituální význam pro budoucí život dítěte. Do vody se dítěti dávaly různé předměty, které měly ochrannou a magickou funkci. Pro zabezpečení bohatství se do vody dávaly peníze, svěcená voda nebo cukr, narodila-li se holčička, aby byla sladká. Přidávaly se také různé pracovní nástroje, aby bylo dítě schopné v zaměstnání, a beraní rohy, aby bylo dítě silné.

Velmi důležité bylo také místo, kam se vylila voda z koupele. Nejčastěji lidé volili svoji zahradu, konkrétně červené růže, aby bylo dítě krásné, s červenými tvářemi. Výběr místa, kde byla vylita voda, se však lišila, region od regionu. Někde lidé vylili vodu pod stůl, aby bylo šťastné, jinde zase pod strom, aby dítě rychle rostlo.

Po koupeli bylo dítě natřeno máslem a zabaleno do oděvu – chlapci do mužského a děvčata do ženského. Na závěr ještě potřeli dítěti kolena ranní rosou nebo slinami matky, zavázaly ruce a dali mu napít heřmánkové čaje, který jej měl „pročistit“. Po té jej uložili k matce, vždy na pravou stranu, aby z něj nebyl levák. [22]

4 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU U ORTODOXNÍCH ŽIDŮ

Rituály v těhotenství a při porodu u ortodoxních židů jsem si pro svou práci vybrala z toho důvodu, protože si myslím, že lidem, jež jsou vyznavači judaismu, je v dnešní době věnováno velmi málo pozornosti.

Dalším z důvodů je také to, že Židé byli a jsou, stejně jako obyvatelé Slovenska, dlouho nedílnou součástí naší kultury, proto se domnívám, že porodnické rituály známé v naší zemi již od starověku a středověku, jsou z velké části ovlivněny právě judaismem.

Dnes můžeme odlišné rituály, ať už spojené s porody, těhotenstvím či jinou oblastí, sledovat pouze u ortodoxních židů.

4.1 Plození a vývoj plodu

Poznatky v oblasti porodnictví byly předmětem vědění talmudských lékařů. Pojmenování „talmud“ je odvozeno od souboru judaistických pouček, pocházející z 5. století před Kristem.

Talmudští lékaři se mimo jiné zabývali vývojem plodu, a to především proto, že tuto znalost pokládali za důležitou pro řešení mnohých rituálních otázek. Talmudisté nesměli zkoumat těla mrtvých, nicméně k potraceným plodům se tento zákaz nejspíše nevztahoval, jelikož nenarozený a zcela nevyvinutý plod nebyl považován za člověka.

V židovském lékařství se tradovalo, že pohlaví dítěte je možné ovlivnit, a to jak mužskou vůlí (neboť na muži záleželo, jestli se ženě narodí děvče nebo chlapec), tak i místem, kde pak žena rodí. Podle talmudistů se také pohlaví dítěte může změnit v průběhu porodu.

Talmudisté zastávali názor, že po první souloži panna nikdy neotěhotní. Pro otěhotnění bylo podle nich nejvhodnější období těsně po menstruaci, kdy byla žena natolik plodná, že k oplození stačila pouze koupel v lázni, kde bylo vyloučeno mužské semeno. Mimochodem dodám, že dle talmudistů, jsou ortodoxní židovky velmi plodné. Mojžíš zakazuje soulož po dobu menstruace a pokládá se za smrtelný hřích, pokud mají s mužem styk dříve než po sedmi dnech „čistého krvácení“. Proto dochází k početí 1., 2. nebo 3. den po souloži a většinou hned před začátkem nebo těsně po skončení menstruace. Soulož vestoje pokládali za neúčinnou. Každé narozené dítě si pak nese určitou část těla po svých rodičích. Od otce má kosti, mozek, bílé části očí. Od matky má zase kůži, svaly, vlasy

a zorničky. Dech, výraz tváře, obličej, sluch, řeč, pohyb, rozum a vnímavost má dítě od Boha.

Příznaky těhotenství dokázali talmudisté rozeznat už třetí měsíc po souloži - spodní část těla byla nafouklá a začínala se nalévat prsa. Pokud z nich dokonce kapalo mléko, nešlo o těhotenství pochybovat. [20]

4.2 Rituály v těhotenství u ortodoxních židovek

Stejně jako Indové a kultury jiných zemí, se i Židé domnívali, že život a zdraví těhotné ženy nebo jejího plodu jsou velmi ohroženy, když žena nevyhoví svým chutím. Proto je v nevyhnutelném případě možné znesvětit i pro Židy posvátnou sobotu a nedodržet jejich zákony o jídle.

Také obava ze shlédnutí něčeho zlého a strach z uhranutí, které by mohlo ovlivnit budoucí život zatím nenarozeného dítěte, se přenesla z ostatních náboženství do judaismu. V klasickém starověku byli Židé přesvědčeni, že na těhotnou ženu blahodárně působí, pokud její zrak spočívá na krásných předmětech. Tak se prý u dítěte vyvinou krásné tělesné formy. Také v talmudu v traktátu Berachoth čteme toto: Rabín Jochanan, který byl zvyklý chodit a sedat před dveře lázní, říkal: „ *Když jdou nahoru izraelské dcery a když vycházejí z lázní, ať se podívají na mne, aby měly takové hezké děti, jako jsem já*“. Rabíni mu na to odpověděli: „ *Nebojí se pán zlého pohledu?*“. Řekl jim: „ *Pocházím z Josefova kmene, nad nímž nemůže mít zlý pohled moc*“. [20]

Těhotným ženám byl také výslovně zakázán pohlavní styk. Žena, která toto doporučení nedodržela, se podílela na možné smrti svého dítěte.

4.3 Porodnické zvyklosti u ortodoxních židovek

Odpověď na otázku, kdy je plod životaschopný a na problematiku potratu, je z etického pohledu problematická dosud. Z talmudského učení plyne, že plod není životaschopný a není pokládán za lidskou osobu, dokud není dostatečně vyvinut. Naopak vyvinuté mrtvé dítě je pokládáno za člověka, a pokud je jeho mrtvé tělo stále v děloze matky, pokládá se žena za nečistou. Stejně tak jako porodní bába, která se dotkne břicha matky, jež v sobě nosí mrtvý plod.

Důkazy o tom, že i náboženské myšlení je často nesmyslné, můžeme najít ve stati z talmudu, kde se píše: „*Kvůli dítěti, které přijde na svět v osmém měsíci, se nesmí znesvětit sobota a nesmí se mu přerušit pupeční šňůra a nesmí se ani přenášet z místa na místo, ale nechť se jeho matka k němu sehne a kojí ho a toho, kdo by jej v sobotu přenášel z místa na místo, je třeba posuzovat tak, jako by v sobotu nosil kámen. To samé platí i tehdy, když jsou pochybnosti o tom, zda se narodilo v sedmém nebo osmém měsíci*“. Nicméně u dítěte, které se narodilo v sedmém měsíci a je životaschopné, se může znesvětit sobota, přerušit pupeční šňůra a přikrýt ho, aby neumrzlo. A jaký je dle rabínů rozdíl mezi dítětem narozeným v osmém měsíci a dítětem narozeným v měsíci sedmém? Podle rabína Abuha je sedmička znamením života, zatímco osmička vyjadřuje porážku, nehodu. Proto se dle náboženského myšlení upřednostňovali děti narozené v měsíci sedmém. Takový zvyk již ale dnes naštěstí neplatí. [20]

Samotný porod byl pak také předmětem bádání. Porodní bolesti byly talmudským lékařům známy již od starověku. Podle některých rabínů trval těžký porod až 50 dní. V jednom z rabínských traktátů se také můžeme dočíst to, že ctnostné ženy vůbec nepostihl osud Evy, tj. že netrpí porodními bolestmi. [20]

4.3.1 Porodní báby

V traktátu midráše (tj. vykladač Svatého písma) Berešita (talmudský výklad I. knihy Mojžíšovy) se mluví o tom, že izraelské ženy nepotřebovaly porodní báby a porodily samy pod jabloní. Přesto však porodní báby existovaly, ale jejich pomoc byla omezená pouze na ošetření novorozence, přerušování pupeční šňůry, koupání dítěte, natření jeho těla solí a jeho zabalení. V době, kdy byl sepsán Talmud, to byly právě tyto ženy, které se pokládaly za kompetentní vést porod. V těžkých případech však volaly lékaře, jimiž byli rabíni a ti dohlíželi na práci porodních bab. Báby často během porodu využívaly nejrůznějších pomůcek (například porodních stoliček) a rodidla vyšetřovaly vnitřně i zevně prstem nebo celou rukou. [20]

Dle Chaima Kočího, kterého jsem oslovila v rámci výzkumu praktické části mé práce, dávají v dnešní době židovky přednost porodu v přítomnosti ženského personálu. Ortodoxní židovky pak kladou důraz na přísné dodržení soukromí a intimity během porodu, proto se často rozhodnou pro porod v domácím prostředí. Není zvykem, aby

u porodu byl otec dítěte. Ten zůstává v povzdálí prostředí porodnice nebo domácího obydlí, kde se pomocí čtení žalmů, snaží ulehčit průběh porodu.

Talmudským porodním babám bylo již od 18. století známo riziko natrhnutí hráze a z téhož období existuje také popis případu, kdy byla hráz před natržením chráněna.

4.4 Poporodní zvyklosti u ortodoxních židovek

Po porodu je žena pokládána za nečistou (stejně jako ženy s menstruačním cyklem), proto musí čekat po dobu šedesáti dnů u děvčat a po dobu třiceti dnů u chlapců, dokud nebude očištěna. Během tohoto období žena nesmí být ve styku s manželem a navštěvovat synagogu. Tento rituál je zakončen lázní, kdy se žena opět vrací do stavu rituální čistoty.

4.4.1 Pupečník a placenta

Jak už jsem ukázala, narození dítěte v židovské kultuře není spojeno s žádným výjimečným rituálem a ani po porodu tomu tak není. Jak mi sdělil pan Chaim Kočí, židovské rituály nemohou využívat části tkáně lidských orgánů, proto ani placenta či pupečník nesmí být nijak využity. Pupečník je klasicky oddělen od novorozence a placenta je využita pouze v případě, dojde-li k úmrtí novorozence. V takovém případě je lůžko pohřbeno spolu s dítětem.

5 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V TIBETU

5.1 Rituály v těhotenství v Tibetu

Těhotenství je již od dávných dob v tibetské kultuře považováno za stav, který je výjimečně vzácný a obohacující. Tibeťané nepovažují těhotenství za stav náhodný, ba naopak. Na graviditu je ženám, dle jejich slov, poukazováno pomocí snu, který mají. Zdá se jim o budoucím dítěti a zvou tak jeho duši do své dělohy. Žena může tedy vědomě rozhodnout o tom, zda přivede dítě na svět.

Tibeťané jsou mistry rituálů. Hojně využívají například vonné tyčinky, klaní se kolem chrámů, chrámových stěn a naslouchají rytmu bubnů, činelů, přijímají oběti z rukou lamů či mnichů, recitují mantru, točí modlitebními mlýnky atd. Tyto rituály jsou důležité nejen v Tibetu, ale i v jiných zemích, kde Tibeťané žijí.

Tibeťané vytvořili propracovaný systém pouček, jejichž formou vysvětlují, jak lze nynější život propojit s životem minulým tedy způsob reinkarnace. Teorie reinkarnace je stěžejním sloupem nejen tibetského buddhismu. Tento koloběh neustálého umírání a znovuzrození skončí, jakmile se člověk naučí vše, co je třeba k tomu, aby dosáhl trvalého a úplného osvícení. Jak tvrdí lámové, také porod dítěte je součástí „neustále začínajícího času a nekonečného prostoru“.

Rituály jsou pro Tibeťany důležité ve všech obdobích života. Pomáhají jim neztratit kontinuitu se svou kulturou a udržovat kontakt s božstvy, jež mají vliv na jejich životy, zvláště v dětství, kdy je kulturní dědictví předáváno z generace na generaci.

Těhotenství je bráno jako období, kdy je žena velmi mocná a schopná spojení s božstvy a duchy. Je o ni důkladně pečováno, ať už ze strany manžela, který se stará o to, aby jí nechybělo nic ani fyzicky a ani duchovně, tak ze strany všech ostatních rodinných příslušníků. Největší důraz je však kladen na význam snů během těhotenství, které mohou prozradit například to, jaké hlavní charakterové vlastnosti bude dítě mít, až se narodí.

Celé těhotenství včetně porodu je podle Tibeťanů děleno do sedmi stádií. Před prvním stádiem, jímž je početí, ženy absolvují cestu na některé posvátné místo, kde se modlí a klaní božstvu, sochám Buddhy. Tento rituál může trvat několik dnů i týdnů a má pomoci k otěhotnění.

Těhotenství jako takové je stadiem třetím. Následují opět motlitby, tentokrát jak za zdraví dítěte, tak i za to své, ale také za bezproblémový a rychlý porod. Těhotné ženy také daleko častěji navštěvují chrámy a své sny vypráví lamovi, který jim pomáhá objasnit jejich význam.[2], [15]

5.2 Rituály při porodu v Tibetu

Rituály během porodu mají za hlavní cíl jediné - urychlit a ulehčit matce porod. V tibetské kultuře je jich nespočet a pomáhají matce porodní proces lépe zvládat. Kromě rodičky samotné se na těchto rituálech podílejí i nejbližší mužští příbuzní, a to otec a strýček, kteří před porodem udělají devět malých vrypů do másla a odříkávají stoosmkrát mantru. Rituál, jež má taktéž pomoci hladšímu průběhu porodu, se ukončí tak, že je přes máslo lehce fouknuto. Toto máslo je pak rodičce podáno v poslední fázi porodu otcem dítěte. Máslo je také využíváno k rituálu, jež má pomoci ženě od porodních bolestí. K tomuto aktu je volán rodinný lama, který jej posvětit a poté rodičce podá.

Při hrozící patologii a velkých bolestech během porodu se matce podává k jídlu kousek sušené ryby z posvátného jezera Manasarovar. V každé domácnosti je takto upravená ryba neustále v dosahu a je určena právě pro tento případ. Matka se stejně jako po podání másla uklidní a potěší ji, že se jí dostalo posvěceného jídla, a že je i během porodu ve spojení s duchovnem, neboť právě to je náplní života všech Tibetanů.

Máslo a sušená ryba patří v Tibetu k naprosto běžným rituálům. K těm méně běžným pak patří podání tradičních tibetských bylinek matce porodní babou, a to pouze v případě silných a intenzivních kontrakcí.

Porodní bába je hlavní aktérkou porodu. Pokud není přítomna, je nahrazena již zkušenější matkou. Dále je u porodu přítomen otec dítěte, který kromě výše zmíněných rituálů žádá o pomoc rodinného lamu a obětuje peníze nebo bílý šál.

Jakmile je dítě přivedeno na svět, je mu ihned po prvním otevření úst šafránem namazán na jazyk symbol *dhi* (tzn. slabika symbolizující moudrost Boha Madžušriho). Tento rituál má zajistit dítěti moudrost a inteligenci a také šťastný a spokojený život. Někteří Tibetané také ze stejného důvodu potírají novorozeněti špičku nosu máslem. [15]

5.2.1 Tibetské poporodní rituály

Po porodu je dítě očištěno pomocí látky a teplé vody, zabalí se do bavlny a vlny, aby byl v teple. Poté je ponechán s matkou a odnáší se pouze v nutných případech.

Jakmile jsou dokončeny poporodní rituály ze strany novorozence, je matce podán nápoj z horkého másla, aby se prohřála a doplnila tak síly. Později se jí dostává tibetského čaje z bylinek a polévky.

Také placenta a pupečník jsou důležitou součástí rituálů. V případě placenty je důležité, aby se uschovala, dokud ji neprohlédne astrolog. Ten podle ní dokáže určit, který den je vhodný k jejímu pohřbení. Jakmile toto místo určí, placenta se zabalí do látky a zakope se hluboko do země tak, aby ji nemohla vyhrabat zvěř. Celý tento rituál je vykonán otcem novorozence a je vyjádřením úcty celému porodu.

Naopak pupečník je uschován v domě, a to nejméně po dobu jednoho roku. Během této doby jej matka používá například k potírání oparů a to tak, že jej před tím vymáčí v mléce.

Nyní bych se ráda zmínila o prvních dnech šestinedělí. Během prvních tří dnů u chlapců a prvních čtyř dnů u dívek do domu nesmí žádné návštěvy, jelikož by to mohlo přinést dítěti smůlu. Po celou tuto dobu matka spolu s novorozencem odpočívá a nesmí se dotknout studené vody, protože by jí to mohlo přinést smůlu. Celou domácnost má na starost otec.

Jméno je dítěti vybráno *lamou*, který ho určí během rituálu, kdy je mu matkou dítěte podán finanční obnos zabalený v bílé šále. Tuto šálu jí položí na krk a po silné koncentraci myslí na jméno dítěte, si foukne do dlaní a jméno vyřkne. Tento rituál je typický pro všechny Tibetany žijících kdekoliv na světě.

Jakmile mohou rodinní příslušníci navštívit matku s novorozence, je zahájena uvítací ceremonie, kdy se matka s dítětem rituálně očistí. V tento den je dítě omyto vodou z láhve, jež dostanou toho samého dne ráno od lamy. Voda je také posvěcena prababičkou, která ji vlije do dlaní matky, ta ji vypije a potřese rukou svou hlavu a pak hlavu dítěte. Nyní je dítě očištěno a symbolicky propojeno s duchovním světem buddhismu.

Rodina přivítá nového rodinného příslušníka tak, že přes něj položí posvěcenou šálu. V průběhu dne je pak dítě vítáno různými návštěvníky, kteří nosí dary a popíjí mezi sebou čaj s máslem a pojídají rýži s rozinkami. Každý host musí část toho jídla nabrat rukou a vyhodit ji směrem k nebesům, aby tak zajistil dítěti šťastný a spokojený život.

Zaujalo mě, že během prvního měsíce se novorozence kromě matky nikdo z rodinných příslušníků nedotýká, a to z důvodu vysoké pravděpodobnosti přenosu chorob na dítě. Velmi zajímavé je také to, že dítě nesmí být po porodu oblečeno do již použitého oblečení. Toto by mělo být dodržováno do doby zmíněného měsíce života dítěte, a dokud není jasné, že novorozenec je dostatečně silný a netrpí žádnými chorobami. [15], [2]

6 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V INDIÍ

6.1 Zvyklosti v období starověké Indie

6.1.1 Prostředky pro plodnost a neplodnost

Neplodnost byla ve starověku považována za velké neštěstí. Pokud žena neprodila syna – dědice, mohla být odstavena nebo zavržena. Zejména proto se u starověkých národů setkáváme se širokou škálou praktik, které měly zajistit ženě plodnost a pomoci jí léčit případnou neplodnost. V řadě případů se lidé odvolávali na pomoc bohů, jindy používali různá kouzla či vnitřní a vnější medikamenty.

Stejně jako jiné národy i Indové měli božstva, ke kterým se modlili a prosili je o plodnost ženy. Samy ženy pak konaly dlouhé a namáhavé poutě k určitým posvátným kapličkám. Ještě dnes je oblíbeným útočištěm neplodných žen sedm pagod mezi Mádásem a Nasulipatamem. Právě na tomto místě prý ve většině případů dosáhnou splnění jejich touhy a po absolvování poutě, otěhotní. Za léčebný prostředek neplodnosti se ve starověké Indii považovaly také koupele, které hrály v indické i čínské mytologii velkou roli. Tento rituál měl vzor v bohyni Párvátí, která otěhotněla ve vodě bez toho, aby měla styk s mužem. [17], [20]

6.1.2 Vývoj plodu a poloha dítěte v mateřském těle

Za ukazatel početí pokládali staří Indové zadržení semene při souloži v ženě. Pokud byla žena malátná, vysílená a žíznivá, měla vpadlá bedra, zastavené krvácení z dělohy (tím byla myšlena zástava menstruace) a její lůno se chvělo, byla zcela jistě těhotná. Mezi další příznaky, podle kterých se Indové v určování těhotenství řídili, bylo tmavé zbarvení prsních bradavek, zježené vlasy, napjaté cévy, klesání víček, zvracení, strach před souloží, mokvání z úst a nosu a závratě. Podle staroindických textů se těhotné říkalo „žena se dvěma srdci“.

Vývoj plodu je popsán staroindickým lékařem Sušrutou v díle „Kniha života“, takto: *„V prvním měsíci vzniká embryo, ve druhém měsíci chlad, teplo, a vítr vytváří ztvrdlou hmotu utvářejících se základních živlů těla, ve třetím měsíci se vytvoří pět chuchvalců končetin a hlavy, ale velké a malé údy, jsou dosud velmi malými částčkami. Ve čtvrtém měsíci a v dalších měsících je už členění všech velkým i malých údů velmi*

zjevné. V osmém měsíci je životní síla ještě nepatrná, v devátém, desátém nebo dvanáctém měsíci přichází konečně porod. Jistě je ve šťavovodném kanálu (placentě) matky uzavřena pupeční céva plodu. Přivádí plodu výtažek matčiny vyživovací šťávy. Tímto úzkým spojením s matkou plod roste a šťavovodné a zkroucené cévy, procházejí celým tělem a údy, oživují svým úzkým vzájemným spojením už od početí články ještě nevytvořených velkých a malých údů“. [20]

Sušruta zde také popisuje vznik jednotlivých orgánů. Podle něj jsou játra a slezina embrya tvořeny z krve, plíce z krve a pěny, spodní část těla z krve a výměšků; potom se v děloze tvoří vnitřnosti, zadek a břicho nadouváním a z prvků krve a masa vzniká jazyk, ze spojení krve a buničiny bránice, ze spojení masa, krve, slizu a buničiny pohlavní žlázy, ze spojení krve a slizu srdce a v jeho sousedství nervy, jako nositelé životní síly. Od otce má podle něj dítě vlasy, vousy, ochlupení na těle, kosti, nehty, zuby, tepny, šlachy, cévy, semeno a jiné pevné části. Od matky má mít maso, krev, tuk, míchu, srdce, pupek, játra, slezinu, vnitřnosti a jiné měkké části.

Sušruta ve své knize také popisoval polohu plodu dítěte. Polohu embrya charakterizoval u člověka tak, že má nos mezi kolena, oči na kolenou, ale uši vedle. Za začátku podle něho leží hlava nahoře, při dalším růstu a tlaku sestoupí dolů tím, že se embryo převrátí a klesá svou vahou ke krčku dělohy. Podobný názor na uložení plodu v děloze měl také Aristoteles.

Staroindický lékař Sušruta doporučoval těhotným ženám, aby čichaly k vonnému prášku, aby se nechaly okuřovat a třely kůži vlažným olejem, zejména pak na genitáliích, čímž se měly podporovat porody dítěte hlavičkou. [20], [17]

6.1.3 Rituály dodržované těhotnými ženami ve starověké Indii

Zde se opět musím zmínit o lékaři indickém Sušrutovi, který svými znalostmi zasahoval do všech stadií těhotenství i porodu.

Zdraví těhotné ženy bylo záležitostí různých předpisů, které měly zajistit zdravý vývoj dítěte. Sušruta doporučoval indickým ženám, aby byly od prvního dne veselé, nosily krásné šperky a šaty, dbaly o klid své mysli, o bohy a bráhmány a vážené osoby. Neměly by se dotýkat špinavých, znetvořených a špatných předmětů, vyvarovat se nepříjemným zápachům, a pohledům ošklivých lidí. Toto je mělo ochránit před uhranutím. Z dodržování těchto zvyků se staly rituály, které indické ženy bez rozdílu plnily, neboť zdraví jejich

dítěte bylo nejpřednější. Mezi další zákazy patřily zákazy navštěvování prázdných domů, hrobů, míst, kde se spalují mrtvolky, těhotná také neměla stát pod stromy. Indická těhotná žena se měla vyhýbat hněvu, strachu, hnoji a těžkým břemenům, jejichž zvedání mohlo způsobit potrat. Nedodržování těchto zvyků mohlo znamenat smrt pro dítě nebo jeho vážné poškození.

Také strava byla důležitou součástí nekomplikovaného vývoje plodu. Sušruta radil, aby těhotné ženy jedly tekutá, jemná a sladká jídla, zejména pak v prvním trimestru těhotenství, jelikož toto období je nejdůležitější ve vývoji. Dodržování této stravy platilo od počátku těhotenství až do porodu, přičemž pro každý měsíc byl doporučován jiný druh zeleniny a plodů.

Téma stravy bylo ve starověkém porodnictví vůbec důležité. Indové se domnívali, že pokud žena neukojí svoje chutě, narodí se jí hrbaté, chromé, slabomyslné, křivé, trpasličí dítě s chybějícíma nebo nevyvinutýma očima. Indové vytvořili klasifikaci celé řady těchto chutí. Ve své práci, vzhledem k jejich množství, nemohu vyjmenovat všechny, proto uvedu alespoň některé z nich: *„Když chuť těhotné vzhledem na jakýkoliv smyslový předmět zůstane neuspokojena, bude mít dítě chybu na příslušném smyslovém orgánu. Když žena pociťuje chuť dívat se na krále, porodí syna, který bude bohatý a nadevše vynikající. Chce-li maso kance, porodí chlapce, který bude statečný a dobrý chodec, a stále se bude zdržovat v lese.“* [20]

Pro blaho těhotné ženy a plodu platila řada doporučení, což je známkou toho, že Indové považovali těhotenství za posvátné. Potrat dítěte byl nežádoucím a snažili se mu zabránit pomocí nejrůznějších rostlinných prostředků a v ještě starších dobách používali proti potratům zaříkávadla. Pokud přeci jen bylo dítě potraceno, jeho tělo bylo ve starověku házeno do jam nebo pochováno v urně. [20]

6.1.4 Rituály při porodu ve starověké Indii

Podle starých Indů je v osmém měsíci těhotenství životní síla plodu ještě nepatrná. Pokud se plod narodí v tomto období, nepřežije, protože mu chybí síla a odevzdá se démonu rozkladu. Těhotenství se u indických žen odhadovalo na deset měsíčních cyklů. Nekonečné jsou v jejich rituálních knihách, zejména v Rgvédě, ceremoniální předpisy, jejichž cílem je zabezpečit normální průběh porodu. Tyto předpisy byly namířeny především proti démonům a zlým duchům, kteří byli nebezpeční pro dítě, dokud bylo ještě v matčině těle.

Indové pokládali rodící ženu za nečistou z důvodu látek, které jí při slehnutí odcházejí z rodidel. Z tohoto důvodu a také z důvodu ochrany, před démony, žena rodí v oddělené chýši, kde se o ni starají porodní baby. Indové znali porodní bolesti i pohyby plodu. V nejstarší indické literatuře je popsán „vitr“, který ovládal fyziologický i patologický průběh porodu.

Později byla bráhmanská kasta vyzbrojena značným lékařským vzděláním a poměrně obratná v chirurgickém a porodnickém oboru. Pro nižší chirurgii existovali lékařští pomocníci a porodní báby.

Staroindičtí lékaři rozeznávali tyto příznaky blížícího se porodu – plod se rozšiřoval, uvolňuje se pouto srdce ve spodní části těla, v bocích začínají bolesti. Potom se dostává bolest v kříži, nutkání ke stolici, močení a odchod hlenu z pochvy. Objevují se zde i primitivní verze anestezie, tedy látky, tišící bolest. Například: *„Když pije žena madhuku (sladké dřevo) a mátulungou (citronovníkem), rozetřené na prášek, s medem a smíchané s rozpuštěným máslem, má jistě bezbolestný porod: o tom nelze pochybovat.“* *„Žena, která příliš špatně snáší porodní bolesti, si zajistí lehký porod tak, že si napřed ucpe uši rozžvýkaným okem a nohou bílé indické kukačky“.* [20]

Při samotném porodu Sušruta radil, aby byly rodičce natřena vnější a vnitřní rodidla mastí, kvůli snadnějšímu průběhu porodu a aby tlačila lehce a pomalu, silněji až v závěru porodu, kdy vychází plod z těla matky. [20]

6.1.4.1 Postavení porodní asistentky ve starověké Indii

Už ve staré Indii se objevovaly základy babictví. I přes počátek mužského zasahování do lékařství si pomocnice při porodu zachovaly svůj post. Období starověku znalo ještě stále ženské porodnictví.

Ve starověké Indii se pomoc u porodu omezovala na čtyři ženy (pomocnice). Musely to být ženy zralé, zkušené a obratné. Tyto pomocnice měly ostříhané nehty a doprovázely ženu v průběhu celého porodu, přičemž jedna z nich ženu popoháněla k tlačení.

Pro některé těhotné, zejména z vyšších kast, platilo, že byly dopravovány do tzv. „konkláv“. Byly to jakési primitivní porodnice a současně náboženská instituce. Hlavní slovo zde měli Bráhmani, kteří byli současně kněží i lékaři. Ženy s vysokým postavením ve společnosti byly už v průběhu devátého měsíce odvedeny do místnosti, kde byly

umývány, natírány a připravovány k porodu. Byla jim ve velkém množství podávána ovesná polévka, jejíž tlak měl pomoci vytlačení plodu z těla matky. [20]

6.1.5 Poporodní rituály starověké Indii

Poporodní rituály jsou pro zdraví matky i dítěte stejně důležité, jako rituály porod předcházející. Pupeční šňůra byla podvázána v šířce osmi prstů na spodní části těla, oddělená a upevněná na krku dítěte. K odloučení placenty se využívalo nejrůznějších praktik – pokud trvalo dlouhou dobu a hrozilo, že se lůžko zcela neodloučí, odstraňovalo se lůžko vnějším tlakem na břicho, nebo tím, že silný člověk třásl s tělem rodičky. Také lechtání ženy se jevilo jako účinné. [20]

6.2 Rituály v těhotenství a při porodu novodobé Indie

Ve vyspělejších částech Indie se těhotenství, příprava na porod a porod samotný nepříliš liší od porodů, jaké známe z našich porodnic, proto se v této části mé práce zaměřím spíše na tradiční část Indie, zejména pak na oblast nižších kast, kde je stále lpěno na dodržování rituálů a zvyků, a je jim zde přikládán stejný důraz jako ve starověku.

6.2.1 Rituály předcházející těhotenství v novodobé Indii

Stejně jako v jiných zemích, i v Indii je ženám již předurčeno, koho si vezmou za manžela. Muž i žena se poprvé setkávají až při obřadu, který je pečlivě připravován astrologem. Jejich horoskopy nebo jiné energetické vzorce musí být zcela shodné, aby sňatek mohl být uskutečněn. Indové mají za to, že se tito dva lidé do sebe musí zamilovat, pokud si zcela povahově vyhovují a budou spolu žít až do smrti.

Asi měsíc před obřadem se budoucím manželům dostane znalostem *Kámasútry*, což je jedna z nejstarších indických véd (= vědění). Vědy jsou pro Indý základem jejich náboženství a jejich znalost je pro Indý samozřejmostí. Během tohoto období před svatbou se konají různé oslavy a obřady a samotná svatba se má podle *ajurvědy* (věda o dlouhém životě; popisuje, jak léčit nemoci a jak si udržet zdraví) a astrologie uskutečnit mezi 7. -14. dnem po fázi měsíce novu. Období úplňku je totiž podle Indů nejlepší den, kdy jsou ženina vajíčka dokonale vyvinutá a je nejmenší pravděpodobnost, že dítě bude nemocné.

Před obřadem je dále důležité, aby žena zharmonizovala svoji menstruaci s fázemi Měsíce tak, aby menstruace proběhla o novu a při úplňku došlo k oplodnění. Pro stoprocentně

zdravé dítě je také důležité to, aby hlava postele, kde těhotná spí, byla otočena směrem na sever nebo na východ. [15]

6.2.2 Rituály v těhotenství v novodobé Indii

V každé vesnici byla již od dávných dob jedna žena (*dají*), jež představuje porodní asistentku a která se starala o zdraví všech žen. Její porodnické umění se dědilo z matky na dceru a dokonale znala ženské tělo. *Dají* masírovala těhotné ženy, prováděla těhotenské prohlídky a asistovala u porodu.

V těhotenství je žena opečovávána matkou a svými kamarádkami. Večery těhotné jsou plné zpěvu, kdy jí přítelkyně zpívají podle fází měsíce. Písně o novu jsou o tom, že není třeba se černé bát, že to je ta nejkrásnější královna, která má nádherné černé vlasy a obočí a kolem ní létají krásní černí ptáci. Během novu zapalují ženy svíčku a těhotná usíná v jejím světle. Důvod tohoto rituálu je zřejmě ten, aby se dítě nepolekalo tmy. Během těhotenství chodí do domu budoucí matky ženy a děti z okolí a společně se veselí, pojídají osolenou cizrnu pokapanou citronem a okořeněnou *čát masalou*. Schází se tak dvacet až třicet žen, někdy i sto padesát, a tato setkání trvají dvě až tři hodiny. Zpívalo se za doprovodu harmonia, bubnu a činelků. [15]

6.2.3 Rituály při porodu v novodobé Indii

Je zvykem, aby *dají* byla u ženy přítomna už týden před předpokládaným termínem porodu. Těhotná před porodem bydlí u svých rodičů, kde také rodí ve speciálně upravené místnosti podle starého indického umění *vastu*. Otec dítěte nesmí být přítomen u porodu, proto je volán, až když je dítě přivedeno na svět. Žena se v těhotenství i během týdenní přípravy na porod vždy řídí doporučeními *dají*.

Samotný porod probíhá častěji vstoje, někdy vleže. Při poloze vstoje se žena opírá rukama o jakousi houpačku, která je umístěna ve výši jejích prsou. [15]

7 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V ČÍNĚ

7.1 Léčba neplodnosti a podpora plodnosti ve starověké Číně

Stejně jako ve staré Indii, i v Číně byl kladen velký důraz na mytologii. Rovněž Číňané měli svá božstva, která prosili o plodnost ženy. Už v předbuddhistickém období to byla bohyně plodnosti Kuan-jin, jejíž porcelánové tělo se podobalo obrazům Madony.

V oblasti jižní Číny měli Číňané zase jiný způsob nadpřirozené moci, jak napomoci zrození dítěte, především tedy syna, který byl jako dědic vítán více, než je tomu u děvčat. Jestliže neměl některý z manželských párů dítě a dlouhodobě se snažili o příchod mužského potomstva, byla do domu tohoto páru přivedena žena, která se měla stát ženou ještě nezplozeného syna. Tato žena byla do domu přijata za čínských obřadů a její zdánlivý tchán a tchýně doufali, že na sebe jejich budoucí syn nenechá dlouho čekat, když uvidí, že ho doma čeká půvabná manželka. Pokud však ani tato žena narození syna nedopomohla, čekal jí zlý osud – byla do krve trýzněna tchyní, která byla přesvědčena, že tato žena musí být špatná, když její prvorozený syn stále vzdoruje svému příchodu na svět.

Dalším obřadem, který měl pomoci příchodu dítěte do rodiny, byl obřad zvaný *kao-fa* (uctívání květin). Staří Číňané věřili, že duše dětí jsou drženy duchy květinového dědečka a babičky v zahradě, proto kněz obětoval těmto květinovým předkům kuřata a prasata, aby vzbudil jejich zájem a osvobodil duše dětí.

Jiným způsobem léčby neplodnosti byly opět koupele, které jsem zmínila již v kapitole o staré Indii. Pro čínskou kulturu měly koupele stejný mytologický význam, jako pro kulturu indickou. [20]

7.2 Plození a vývoj plodu podle čínské medicíny

Názory každé kultury na zplození dítěte se liší. Podle čínské medicíny mužské semeno – *c'-er* vniká do jakési nádržky dětí – *c'kchung*. Tato nádržka má zřejmě představovat vaječník, protože se zde sperma setká s měchýřky, které se pokládají za zárodky. Jeden ze zárodků se spojí s *c'-er* a tím dojde k oplození. Plod se nyní začne vyvíjet.

To, jestli bylo zplození úspěšné a zda žena otěhotněla, čínští lékaři rozeznávali podle znaků, které vykazoval ženský organismus. Pokud měla zdravá žena absenci menstruace,

měřili jí puls na místech tepen, které se čínsky nazývají *cuan,če* a *kuan*. Jestliže byl tep na těchto místech zrychlený, žena byla jistě těhotná.

Představy o vývoji plodu v prvním trimestru těhotenství byly velmi vzdálené skutečnosti. Staří Číňané se domnívali, že v prvním měsíci je lidské embryo podobné kapce vody, ve druhém měsíci malému poupěti, ve třetím se vajíčko prodlužuje a začíná se rýsovat hlavička. Ve čtvrtém měsíci vznikají nejdůležitější orgány a v šestém měsíci již lze rozeznat údy, oči a ústa. V sedmém měsíci už má lidský plod zcela lidskou podobu, avšak pokud by se dítě narodilo v tomto období, může žít, ale opustí tělo matky jako zeleně zbarvené.

Porodní poloha plodu prý byla určena až před začátkem porodu – dítě se samo obrátilo a hned poté se dostavily kontrakce děložní. [20]

7.3 Rituály v těhotenství ve starověké Číně

Zvyk, který se do jisté míry zachoval v Číně dodnes, je izolování těhotné od jejího okolí. Ve starověku žila žena měsíc zcela odloučeně. Manžel směl pouze poslat dvakrát denně posla s dotazem, zda je vše v pořádku, nebo se přišel zeptat sám muž, přičemž ho žena nesměla spatřit. V dnešní době ženy v průběhu gravidity pouze spávají na odděleném loži.

Také ve staré Číně platily v těhotenství jisté zákazy. Klid těhotné, ať už tělesný nebo duševní, byl nejdůležitější pro pokoj a zdraví plodu. Budoucí matka by také neměla spávat na jednom boku, obě strany měla střídat. Poloha na zádech byla škodlivá a na břichu nebezpečná pro matku i dítě. Dále těhotná nesměla při sezení na rohožce ohýbat tělo, nesměla stát na jedné noze a poslouchat ostré tóny. Naopak měla jíst jen zdravá a vhodně upravená jídla. Číňané znali i riziko uhranutí. Jako ochrana před ním platilo to, že se žena nesměla dívat na nehezké předměty.

Večery trávila těhotná ve společnosti slepce, který jí pěl první ódy ze zpěvníku Čchena a Čchao-nana a nechala si vyprávět „slušné“ příběhy, aby porodila dítě s dobrým duchem. [20]

7.4 Rituály při porodu ve starověké Číně

Podle Číňanů nebyl žádný spontánní porod možný, pokud u ženy nezačaly dostatečně silné kontrakce. Stahy jako takové, porodní bolesti a jejich vznik byly a jsou středem zájmu

každé starověké i moderní kultury. Podle staré čínské medicíny vznikají tyto bolesti z pohybů plodu v matčině děloze, dále z vnitřní horečky, z dlouhého stání či naopak sezení, z chybného kroku nebo úderu do podbřišku. V Číně také znali tzv. poslíčky. Neexistoval pro ně žádný speciální název, uměli si však ověřit, zda se jedná o pravé kontrakce nebo pouze falešnou činnost děložní. To, že tyto bolesti nejsou pravými kontrakcemi, zjistili tak, že „bolesti každou hodinu slábly. Podle tepny zjistily, zda vznikly kvůli nesprávné dietě. Pokud vznikly z leknutí, je bolest nad pupkem, pokud vše zavinilo prochlazením, bolest je pod pupkem.“ [5], [20]

Metodu poslechu tepu využívali v Číně i pro zjištění příznaků blížícího se porodu. Za příznak považovali zrychlený tep u kořene prostředníku. Na otázku proč odpověděli: „Protože třetí a prostřední část ženiny ruky je v úplném souladu s třetí a prostřední částí ženina těla, tedy s rodidly.“

Při porodu by měly matky přenechat odchod z dělohy jen na dítěti, protože pokud žena tlačí a vysiluje se, když dítě rotuje, může tím zapříčinit špatné rotování hlavičky dítěte a zkomplikovat tak celý porod. Žena by měla tlačit pouze tehdy, když je samo dítě zesláblé, uvízlé a není schopno vlastní silou samo od sebe přijít na svět. [5], [20]

8 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A BĚHEM PORODU V JAPONSKU

8.1 Rituály v těhotenství a během porodu ve starověkém Japonsku

8.1.1 Vývoj plodu

Ve starých japonských dílech, se můžeme dočíst, že v mateřském těle vzniká nejprve nos dítěte a po té zbytek jeho těla.

8.1.2 Rituály v těhotenství ve starověkém Japonsku

Zvyklosti v těhotenství ženy v Japonsku dodržovaly nejen během dne, ale bylo zapotřebí, aby je pro zajištění zdraví svého dítěte dodržovaly i v noci, tedy během svého spánku. Staří Japonci měli ve zvyku, že těhotná žena musela ležet s ohnutýma nohama. Okolo zad a kolen měla ovázán pás, který jí ani ve spánku nedovolil nohy natáhnout. Důvod tohoto zvyku byl strach Japonců, aby dítě nezastrčilo své nohy do natažených matčiných nohou jako do kalhot, což by mohlo znemožnit porod.

Mezi další zvyky patřilo shlédnutí se v krásných věcech či lidech, a uspokojení jejich chutí, stejně, jako tomu bylo u jiných starověkých kultur. [20]

8.1.3 Porodnické rituály ve starověkém Japonsku

Ve starém Japonsku rodily ženy v chatrčích zvaných *ubu-ja*. Ženy byly tedy izolovány od svého okolí, a to zejména proto, že během porodu i po něm, byly považovány za nečisté. Izolace je také měla ochránit před působením zlých démonů, kteří mohli uškodit nejen ženě, ale i jejímu dítěti.

Při všech přírodních jevech Japonci rozlišovali mužský aktivní princip *jó* a ženský pasivní princip *in*. Domnívali se, že k tomu, aby žena porodila, je třeba, aby se aktivní síla nahromadila nad plodem, a tím ho vypudila z dělohy matky.

Již ve starověku byla japonským porodníkům známa ochrana hráze. Byli toho názoru, že když vychází plod z těla matky, obrací svá ústa dolů, spojující kost se otevírá a ztrácí se velké pysky. Natržení hráze podle nich vždy zavinila porodní bába, neboť hráz dostatečně nepodpírala. Bába měla sedět za dopředu nakloněnou rodičkou a zdvíhat dítě dopředu.

Nesměla zdvíhat dozadu protože, tam se nachází měkké maso, které mohlo snadno prasknout, když se ho dotklo koleno. [20]

Pokud se během porodu nevyskytly žádné patologie, pomáhali si Japonci při vytažení dítěte rukou.

8.1.4 Japonské poporodní rituály

8.1.4.1 Pupeční šňůra

Pupečník se ve starém Japonsku odděloval bambusovým nožem. U chlapců byl použit samčí bambus, který rozlišili tak, že měl pouze jeden výhonek. U děvčat se pak pupečník oddělil samičím bambusem se dvěma výhonky. V jiných oblastech Japonska se k oddělení používal mēděný nůž nebo se pupeční šňůra překusovala. Mezi zuby a pupečník se však vkládala tenká látka. Poté byl pupečník zabalen do několika vrstev bílého papíru, přičemž na poslední vrstvě byly napsány jména rodičů. Takto zabalený pupek byl uchován v rodinném archívu a až dítě dospělo, nosilo jej stále u sebe a po smrti mu byl vložen do hrobu. Pokud dítě zemřelo při porodu, byl pupečník pohřben spolu s ním. [20]

8.2 Rituály v těhotenství a během porodu v novodobém Japonsku

8.2.1 Rituály v těhotenství v novodobém Japonsku

Během těhotenství, které se v Japonsku dělí na deset lunárních měsíců, je u žen kladen velký důraz na stravu a kvalitu jídla těhotné. Mezi nejčastější pokrmy patří například ryba širasu, která je bohatá na vápník, na jehož přísun během těhotenství Japonci dbají nejvíc. Dále je typická rýže, mořské řasy nebo sójová pasta miso. V období těhotenství, zejména v prvním a třetím trimestru, se ženy vyhýbají stresovým situacím a namáhavým činnostem.

Na začátku těhotenství dostane každá žena knihu o mateřství a zdravotní péči o dítě. Do této knihy si může zapisovat průběh těhotenství a prvních šest let života dítěte, včetně očkování, lékařské a zubní prohlídky. Kniha je velmi důležitá pro udělování japonského občanství.

V pátém měsíci těhotenství ctí Japonky tzv. *den psa (enu no bi)*, protože se traduje, že psi rodí velmi rychle a snadno. Proto ženy v době, kdy psům končí březost, balí svá břicha do

látky *baraobi* (pět metrů dlouhého pruhu látky), kterou sundávají jen při koupeli. Pás zpevňuje páteř a udržuje břicho i plod v teple.[15]

8.3 Rituály během porodu v novodobém Japonsku

V dnešním Japonsku mají ženy možnost родit doma, v porodních domech, specializovaných centrech s porodními asistentkami nebo v nemocnici. Průběh porodu se nepříliš liší od porodů, které známe z našich porodnic.

Mezi nejméně populární se pak řadí porody doma. Do roku 1950 porodilo v Japonsku doma asi 95% těhotných japonských žen pod dohledem porodní báby. Dnes je tomu přesně naopak. Většina žen dává přednost porodu, kdy je v jejich blízkosti lékař. Obávají se totiž komplikací a porodní úmrtnosti.

Volí porod v porodním domě, kde je lékař sice jen na částečný úvazek, ale existuje zde moderní lékařské vybavení nebo na specializovaných klinikách, které jsou vedené rodinou porodníka a porodní asistentkou. Valná většina žen dnes v Japonsku rodí ve specializovaných klinikách při nemocnicích, kde se porodní asistentka stará o ženu před porodem i během něj, avšak lékař je zde neustále k dispozici.

Pokud je porod protrahovaný nebo potermínový, doporučuje se ženám pro urychlení rychlá chůze, modlitby nebo masáže. Jestliže je porod bolestivý, Japonky věří, že pro dítě je porod stejně nepříjemný, proto pro spásu dítěte porod snáze snášejí.

Přítomnost otce u porodu je možná, i když do nedávna tomu ještě tak nebylo. Od otce dítěte se očekávala pouze vnitřní síla a klid, čímž měl podporovat svou ženu během porodu.

Poloha při porodu se velmi často volí vsedě, přičemž ženě pomáhá druhá osoba, stojící za ní. [15]

8.3.1 Porodní asistentka v Japonsku

V Japonsku se porodní asistentce říká *džosanpu*, tedy osoba, která asistuje při porodu. Těhotným i rodícím ženám věnuje veškerý svůj čas, velmi oblíbené jsou také předporodní kurzy, které jsou pod jejím vedením.

Kompetence japonských porodních asistentek jsou rozšířenější, než je tomu u nás. Běžně mají k dispozici svůj vlastní ultrazvuk, ale řada z nich se raději spoléhá na vlastní

zkušenost a ruce, a i přes veškeré moderní vybavení používají k poslechu srdce plodu dřevěný stetoskop. Ke cti každé porodní báby patří to, že se dítě narodí bez sebemenšího poškození matky. Neměla by ukápnout ani kapka krve. [15]

9 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A BĚHEM PORODU U SEVEROAMERICKÝCH INDIÁNŮ

V této části práce budu popisovat zvyklosti indiánů z oblasti severní Ameriky. Vzhledem k množství a rozmanitosti indiánských kmenů a danému rozsahu mé práce je však nutné vzít v potaz to, že nelze popisovat jednotlivé kmeny a jejich zvyklosti příliš dopodrobna, proto je zde zmíním alespoň okrajově.

9.1 Rituály pro léčbu neplodnosti

Pro indiánské ženy je neplodnost velkou těžkostí, protože v jejich životě je role rodičky a vychovatelky posláním. Proto pro ně bylo větší starostí dítě zplodit, než jej vychovat.

Indiánky kmene Idaho řešily nezdárné pokusy o otěhotnění tím, že se vydaly za nejstarší ženou kmene, jež byla v těchto věcech zkušená, a nechaly si od ní předepsat bylinky, které měly pomoci problému vyřešit. Pokud však ani bylinky k těhotenství ženě nepomohly, měl její muž právo na novou manželku.

Jinou metodu k zajištění plodnosti ženy zná kmen Mandanovů v severní Dakotě. Zdejší Indiáni věří, že existuje jakási „dětská hora“, v níž bydlí starý muž a stará se o děti, které zde žijí spolu s ním. Pokud se ženám tohoto kmene v manželství nedaří více jak rok otěhotnět, přichází právě k této „dětské hoře“ a prosí o dítě. Touží-li po děvčeti, vezme si s sebou k hoře dívčí oblek, přeje-li si chlapce, vezme si luk a šíp.

Velmi zvláštní a zároveň nebezpečnou metodu volí ženy kmene Paiutů. Jestliže se jim nedaří dosáhnout těhotenství, vypijí vodu s červenými mravenci. O účinnosti této metody se dá polemizovat, neboť dle autorky se některým ženám opravdu podařilo otěhotnět, jiné však zemřely krátce poté, co je mravenci poštípali v trávicím traktu. [19], [12]

Na jihozápadě dnešní Arizony může žena kmene Yumů při potížích s početím navštívit lékaře. Jedná se však o lékaře jejich kmene, nikoliv o návštěvu nemocnice či jiného léčebného střediska.

Žena přichází k lékaři spolu se svým manželem. Poté je manželský pár vyzván lékařem, aby se oba položili vedle sebe na podlahu. Uchopí je za paže a zvedne je. Přitom dojde k závěru, že ženě chybí „semeno“, proto je neplodná. Zahrabe tedy ženinu pravou ruku do země, posype její tělo pískem a okužuje její břicho. Tento rituál má být zárukou úspěšného zplození budoucího dítěte.

Ženy Havasupiů v Grand Kaňonu užívají pro naplnění mateřské role roztodivných prostředků – jedna z radikálních kůr proti neplodnosti spočívá v tom, že ženy vypijí vodu, v níž bylo kdysi potopeno krysí hnízdo. Kromě toho je voda obohacena o moč a fekálie.

Přestože bezdětné a neplodné indiánské ženy musí počítat s tím, že budou svými muži opuštěny, pokud jim nepřivedou na svět potomka, podle autorky Ruth Landes v knize *The Ojibwa Woman* existuje mnoho případů, kdy ženy měly spokojené a bezdětné manželství. [12]

9.2 Rituály v těhotenství u severoamerických indiánů

Ženy domorodců amerického kontinentu přijaly roli matky, která jim byla určena duchovní matkou, jako poslání, kdy mají plozením dětí zajistit pokračování jejich „rasy“. Kromě tohoto náboženského cítění věděly, že děti jsou důležité pro pomoc v řemeslu, na poli a také proto, aby se staraly o své rodiče, až zestárnou nebo onemocní. Děti byly jakýmsi životním pojištěním manželského páru.

Během těhotenství nedodrží indiánské ženy tak velké množství rituálů, jako je tomu při porodu a bezprostředně po narození dítěte.

Každý kmen má své byliny a své čaje, které užívají i těhotné ženy. O jejich výběru a dávkování se však radí s nejstarší ženou kmene, která zná příznivé i nepříznivé účinky bylin. Autorka ve své knize popisuje ženu Muskrat z kmene Crow, která těhotným doporučovala byliny, jež měly ženě zajistit bezbolestný porod. Také prášek ze sušených bylin (jejichž název bohužel v knize není uveden) a z usušené „ropuší ještěrky“ měl ženě v těhotenství pomoci od bolesti zad, pokud si je každý den takto vzniklým „pudrem“ třela. Podle názoru autorky však šlo spíše o blahodárny účinek masáže, než tohoto léku. [19]

9.3 Porodnické rituály severoamerických indiánů

Indiánské ženy jsou stejně jako ženy jiných kultur, jež jsem ve své práci popsala, považovány během porodu za nečisté. Proto se ještě předtím než porodí, uchylují do chýší vzdálených jejich kmene, aby zde porodily. U porodu mohou být přítomny jen ženy z příbuzenstva nebo jiné ženy z kmene, které zastávají funkci porodní báby (pomocnice).

Ani po porodu není žena považována za rituálně čistou, proto musí i se svým dítětem zůstat určitou dobu v oddělené chýši. Časové rozpětí izolace se liší podle kmenů – některé ženy zde zůstávají pár dnů, jiné i tři měsíce. Po celou dobu stranění se matka nesmí koupat, aby nedostala revma. Po uplynutí této doby je ženě šamanem kmene připraven lektvar z jílu, vody a rozdrčených sovích per, který musí matka, otec dítěte i samo dítě vypít. Poté je novorozenci uděleno jméno a matka je očištěna.

Indiánské ženy věří, že pokud během porodu křičí, dělají mnoho nářků, a jsou zbabělé, dávají tak špatný příklad ostatním. Proto dávají při porodu najevo svoji odvahu. Tento názor převládá zejména u kmene Huronů.

Indiáni Gros Ventre v Montaně zase věří v to, že pokud žena při porodu křičí, tak vztahuje dítě zpět do dělohy. Rodička, která netlačí, svíjí se bolestí, zase může ohrozit dítě tím, že se mu omotá pupeční šňůra kolem krku. Proto často indiánské ženy v průběhu porodu mlčky trpí a nedají najevo jediný náznak bolesti.

Aby žena snášela bolesti lépe, podporují jí ženy z příbuzenstva nebo jiné ženy kmene, které se vyznaží v porodnictví, tedy porodní báby. Podpírají rodičí ženu, pokud klečí nebo dřepí, masírují jí záda, tlačí jí na podbřišek, aby pomohly dítěti ven z dělohy, a psychicky ji podporují.

Příkladem toho, jak ženy mezi sebou v průběhu porodu spolupracují a podporují se, je indiánský kmen Kwaknitl z Britské Kolumbie. Pokud je hezké počasí, může žena родit venku. K porodu slouží jáma vystlaná měkkou cedrovou kůrou, která je ještě před porodem vyhrabána porodními bábami. Jedna bába se posadí nad jámu tak, aby její lýtka spočívala na protějším okraji otvoru. Těhotná se posadí na nohy pomocnice tak, že její nohy jsou v jámě. Druhá bába si sedne za rodičku a tlačí jí svá kolena do zad, obejmě ji přes ramena a ohne jí šíji dolů. Dítě vypadne do jámy a zůstane tu ležet do té doby, než se odloučí placenta.

Indiánské porodní báby (pomocnice), jsou dobré psycholožky a vědí, jaký slib dát rodičí ženě, když nařiká, aby její bolest zmírnily. Mnohdy si ale nevědí rady, zejména pak při porodních komplikacích, proto k porodu volají lékaře kmene, který zde zasahuje svou mocí, jež často hraničí se šamanismem. [19]

9.3.1 Ceremonie po porodu severoamerických indiánů

V mnohých indiánských společenstvích bylo narození dítěte provázeno bohatými obřady. Každé dítě bylo ihned po porodu přivítáno řadou tradic, které jej měly uvést do života a příznivým způsobem jej ovlivnit.

U kmene Hapiů přistoupila matka rodičky k právě narozenému dítěti, aby mu přestříhla pupeční šňůru, podvázala pupek a ošetřila svou dceru. Hned poté dítě vykoukala a třela jeho tělo popelem z ohniště, aby jeho kůže byla vždy hladká a bez vlasů. Poté vzala placentu a odnesla ji na okraj vsi, kde se nosily placenty od všech žen po porodu.

Jako další k ženě přistoupila babička novorozence z otcovy strany. Jejím hlavním úkolem bylo zajistit, aby žena dodržela několikadenní klid na lůžku. Dále zavěsila těžký závěs přes dveře a okna, aby se do místnosti, kde ležela matka s dítětem, nedostal sluneční svit, neboť se věřilo, že světlo škodí dítěti, které bylo přivyklé z matčina lůna na tmou. Žena tedy musela být po celou dobu, než jí bylo umožněno z chýše odejít, zůstat v temnotě.

Druhý den bylo pak dovoleno, aby matku i s dítětem navštívil zbytek ženských příbuzných, mužům i otci dítěte je vstup zakázán. Příbuzné ženy pak pomáhají matce navrátit se různými metodami do stavu rituální čistoty, aby mohla chýši opustit a ukázat své dítě manželovi. [12]

9.3.2 Péče o dítě bezprostředně po porodu

Dnešní moderní žena by si asi těžko dokázala představit, že by k ošetření svého dítěte nepoužila celou řadu pudrů, olejů a zásypů, jež jsou v dnešní společnosti běžně k dostání.

U indiánských žen je tomu jinak. Již několik století je jim vštěpován názor, že nejlepšími materiály k dosažení zdraví dítěte, jsou dary matky země. Své děti proto natírají například sušeným bizoním trusem, který vaří ve vodě a poté jej vtírají do análního otvoru, do podpaží, mezi nohy a prsty, jako prevenci opruzenin.

Pro indiánské matky je kojení velmi důležitým způsobem, jak svému dítěti zajistit zdraví a spokojený život. Proto se také snaží udržovat své bradavky v dobrém stavu. Na pobřeží Washingtonu si ženy kmene Lewer – Činúků potírají prsy medvědíím sádlem vyškvařeným horkými kameny nebo párou. V severnější části Washingtonu si matky kmene Sališů přikládají na poraněné bradavky jehličí z borovice.

Velká část indiánských kmenů věří, že kolostrum (mlezivo) není dobré pro dítě, proto je dítě kojeno, až se matce plně rozběhne laktace. Do té doby si matka nechá buď kolostrum odsát (k tomuto účelu jsou ženám k dispozici starší ženy, které mlezivo odsají), nebo si k prsu přikládají štěňata. [19]

9.3.2.1 Ošetření pupečníku

Ošetření odstřiženého pupečníku se opět lišilo dle zvyků indiánského kmene. Ze zdrojů, které mám k dispozici, jsem se dozvěděla, že na čerstvě odstřižený a podvázaný pupečník novorozence byl přiložen čistý hadřík. Mezitím si matka na ohni ohřála bahno, které zavázala do tohoto hadříku a vytvořila tak jakýsi uzlíček. Ten měnila a zahřívala ve dne v noci, aby byl pupečník v teple a brzo se zhojil. Aby se pupek nezanítil a nedostala se do něj infekce, upražila matka hovězí kůži a poté ji rozdrtila na prach. Takto vzniklým práškem pak pupečník zasypala. [19]

10 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V OBDOBÍ STAROVĚKU V ISLÁMU

10.1 Plození

V otázce plození měli arabští lékaři stejný názor jako Aristoteles. Ten tvrdil, že sameček je popudem k pohybu a samička k látce. Plození srovnával se sražením mléka syřidlem, při kterém dává mléko látku, ale syřidlo zásadu zrození.

Jeden arabský lékař prohlašoval vaječníky za ženino přirození, jež se nezúčastňují plození a jsou tedy pouze zakrslými orgány, jako jsou například mužova prsa. Menstruační krev podle něho vytvářela embryo, avšak o jeho tvaru rozhoduje hlavně mužské semeno svým vzdušným dechem. Proto tento lékař ani nepochyboval, že žena mohla otěhotnět v lázni, kde měl muž krátce předtím poluci.

Arabští lékaři, stejně jako antičtí lékaři, znali různé podrobnosti embryonálního života. Přibližně z roku 370 po Kristu pochází učení, že pohlaví embrya se vytváří ve čtvrtém měsíci těhotenství, ale jeho oduševnělost vzniká už ve druhém měsíci. Tento názor se uplatňoval ve středověkém zákonodárství a měl vliv na přísnost trestů za umělý potrat, poranění těhotné ženy a podobné okolnosti.

Pohlavní styk s těhotnou ženou byl u starých Íránců, Baktrů, Médů a Peršanů přísně trestán. Trest byl vykonán podle *Vidédátu* (klasický náboženský zákoník obsahující návody na očistné rituály, správné provádění rituálů atd.). Muž, který měl pohlavní styk s těhotnou, dostal 2000 ran, musel přinést 1000 nůsí tvrdého dřeva a stejného množství měkkého dřeva na oheň, obětovat 1000 kusů drobného zvířectva, zabít 1000 hadů a 1000 ještěrek, 2000 mloků, 3000 mravenců a položit 30 lávek přes tekoucí vodu.[20], [23]

10.2 Rituály v těhotenství v období starověku v islámu

Arabští lékaři se snažili blaho ženy a dítěte v těhotenství zajistit pomocí rad, jež měly těhotné ženy v průběhu gravidity dodržovat.

Dle lékařů bylo velmi nebezpečné, aby těhotná ležela na břiše, naopak poloha na zádech se jevila taktéž jako škodlivá. Proto bylo těhotné doporučeno, aby obě polohy střídala. V posledních čtrnácti dnech těhotenství bylo ženám dovoleno, aby navštěvovaly lázně a natíraly si břicho olejem.

Arabští lékaři velmi bojovali proti ve starověku lidovému zvyku pouštět žilou v době těhotenství. Později za tento zákaz bojovali taktéž lékaři indiští.[20]

10.1 Rituály při porodu v období starověku v islámu

Zejména Arabové se věnovali jednak chirurgickému porodnictví a jednak vzdělávání porodních pomocnic. Až do 16. století bylo porodnictví téměř u všech evropských národů v rukou porodních bab, které spoléhaly jen na větší či menší zkušenosti.

Když islám rozšířil své panství nad rozsáhlými evropskými končinami, rozšířil se i vliv arabské vzdělanosti a kultury téměř ve všech tehdy známých zemích. Ale vědecké porodnictví z toho moc nezískalo, jelikož sami arabští lékaři neměli správnou představu o průběhu porodu, protože mohamedánské předsudky jim nedovolovaly učit se na základě osobní kontroly a vlastního pozorování. Porody se zcela přenechávaly porodním babám, které o nich však měly pouze malé znalosti.

U starých Peršanů byla těhotná pod zvláštní ochranou zákona. Otec dítěte, bez ohledu na to, zda byla rodička vdaná nebo ne, byl podle tehdejšího zákona povinen se jí v každém směru ujmout. Délku těhotenství odhadovali na devět měsíců, po nichž se dle jejich odhadů dítě obracelo hlavou dolů. Při porodu pak asistovalo deset žen – pět z nich mělo bdít nad zhotovením kolébky, jedna pomáhala u levého ramene, druhá u pravého ramene, jedna podepírala ženě hlavu a další držela rodičku pevně uprostřed. Poslední žena pak pomohla rodičce porodit novorozeně, jemuž odstříhla pupeční šňůru.

Jakmile žena porodila, následovalo období šestinedělí, kdy byla matka ještě 40 dní nečistá a byl jí zakázán pohlavní styk. Muž, který tento zákaz nedodržel a šestinedělce navíc nějak ublížil, dostal trest smrti.

V období starověku je arabskými lékaři popsán instrument, který používali pro vybavení dětské hlavičky při porodu. Bohužel jsem v literatuře nenašla podrobnější popis tohoto nástroje. [20]

PRAKTICKÁ ČÁST

11 ROZHOVORY NA TÉMA RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU

11.1 Metoda výzkumu

Pro řešení praktické části mé bakalářské práce jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu, konkrétně metodu strukturovaných rozhovorů s otevřenými otázkami. Jednala jsem tak proto, jelikož si myslím, že s daným tématem bych dotazníkovým šetřením nedosáhla požadovaného výsledku a celkové procentuální hodnocení by nebylo dostatečně smysluplné.

Ve své práci popisuji rituály zejména jiných kultur, přičemž tematikou zasahuji nejen do moderního období, ale i do starověku, kdy byly rituály více rozšířené a používané, než je tomu dnes.

Prostřednictvím rozhovorů s osobnostmi, které mi k daným tématům poskytly informace, jsem se snažila splnit cíle, jež jsem si ve své práci stanovila. Jsou to:

1. vytvořit obecný přehled rituálů v těhotenství a během porodu u vybraných kultur,
2. poskytnout možnost srovnání těchto rozličných rituálů jak z hlediska geografického, tak z hlediska časového (starověk – novověk),
3. vymezit významu slova „rituál“.

K vytvoření praktické části mi pomohli odborníci z oblasti porodnictví či náboženství daných společností, s ohledem na porodnické znalosti a znalosti rituálů.

Celkem jsem oslovila 15 dotazovaných, přičemž využití rozhovorů k mé bakalářské práci bylo možná pouze u šesti z nich.

Rozhovory probíhaly ústně nebo prostřednictvím elektronické pošty. Podobu rozhovorů jsem volila podle časové vytíženosti dotazovaných a vzdálenosti místa jejich působení.

Obsah jsem z důvodu autentičnosti neměnila, po dohodě s dotazovanými jsem upravila pouze možné gramatické chyby.

11.2 Kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách. [4]

Výzkum se provádí pomocí intenzivního kontaktu se situací společnosti nebo skupiny jednotlivců. Výzkumník se pomocí výzkumu snaží získat integrovaný pohled na předmět své studie. Výzkumník by se měl snažit izolovat určitá témata. Obvykle je ale ponechává v kontextu ostatních dat co nejdéle.

Výzkumník v hledání významů a také snaze pochopit aktuální dění ve zkoumané oblasti vytváří popis toho, co během výzkumu zaznamenal.

Kvalitativnímu výzkumu je vyčítáno, že jeho výsledky zahrnují pouze soubor subjektivních dojmů. [4]

11.3 Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami

Tento typ rozhovoru se skládá z řady pečlivě formulovaných otázek, na které mají respondenti odpovědět. Používá se tam, kde je nutné minimalizovat variaci kladených otázek. Tím se redukuje možnost, že se získaná data budou výrazně strukturně lišit. Dále je tento typ rozhovoru kvalifikován jako vhodný v případě, kdy nemáme možnost interview opakovat a máme zároveň málo času se věnovat respondentovi. [4]

12 ROZHOVOR NA TÉMA RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V ČESKÉ LIDOVÉ A NOVODOBÉ KULTUŘE

K rozhovoru na téma české lidové a moderní kultury jsem si vybrala porodní asistentku paní Ludmilu Konečnou (v porodnické praxi je od roku 1969) a porodní asistentku paní Evu Pištěkovou (v porodnické praxi je od roku 1967). Obě jsou zkušenými porodními asistentkami, které za sebou mají spoustu let praxe v porodnictví, a svým důkladným a zároveň milým přístupem k rodičkám jsou příkladem nejen mně, co by studentce, ale i spoustě jiným porodním asistentkám.

12.1 Rozhovor s porodní asistentkou paní Ludmilou Konečnou

Rozhovor s paní Ludmilou Konečnou probíhal na porodním sále během mé praxe na Gynekologicko-porodnickém oddělení Krajské nemocnice Tomáše Bati ve Zlíně.

1. Jak byste charakterizovala pojem rituál?

Mezi rituály se podle mě řadí obřady, tradice, zvyky. Rituály jsou způsobem chování a komunikace, tradicí vytvořená forma projevu.

2. Jaká porodnické zvyklosti podle Vás patří mezi rituály?

Každé etnikum, každé náboženství má své specifické rituály, nicméně v našich podmínkách nejsou tak výrazné.

3. Myslíte si, že dodržování rituálů je záležitost pouze žen, nebo se na nich podílí i muži?

Rituály jsou zcela jistě záležitostí mužů i žen.

4. Jaký význam mají podle Vašeho názoru rituály pro ženu v těhotenství a jaký význam mají tyto rituály při porodu?

Těhotenství a porod jsou velkým zlomem v životě ženy i její rodiny. Pokud má žena vytvořené vhodné podmínky pro plnění rituálů a podílí se na nich také její blízcí, je zde předpoklad, že všichni budou šťastní, spokojení a budou se těšit ze zdravého miminka.

5. Setkala jste se během své praxe v porodnictví se ženou, která dodržovala rituál, jež Vás nějakým způsobem zaujal? Ať už v kladném či záporném smyslu (můžete jmenovat i více rituálů).

Ano, setkala – žena, která rodila dvakrát a ke každému porodu si s sebou vzala vše v červené barvě (noční košili, župan, ručník, polštářek, deku, oblečení pro novorozence). Červená barva měla vytvářet prostředí dělohy.

6. Jaké porodnické rituály patří mezi ženami k nejpoblárnějším? Proč si myslíte, že tomu tak je?

Je to přítomnost partnera u porodu, uvolňování dna pánevního teplou sprchou, pobyt ve vaně s aromaterapií. Po porodu je to zase přestřihnutí pupeční šňůry partnerem (potom, co pupečník přestane tepat) a pak včasné kojení.

7. Můžete srovnat přístup žen k těhotenství a porodu z období začátků Vaší praxe a s nynějškem?

Domnívám se, že je zde rozdíl, a to velký. V dnešní době jsou ženy zodpovědnější, chtějí vědět co nejvíce a nestačí jim jen to, co říkala susedka či kamarádka. Mají více možností a hledají informace o těhotenství a porodu v literatuře, na internetu nebo v kurzech pro těhotné. Pozitivní je to, že veškeré dění kolem těhotenství a porodu zajímá i nastávající tatínky.

8. Jaký vliv má podle Vás dodržování rituálů v těhotenství nebo při porodu na život novorozence?

Novorozenec není stresovaný, je pohodový, klidný a prospívá.

9. Jaký je Váš názor na porodní plán, který si ženy s sebou často nosí na porodní sál?

Osobně si myslím, že porodní plán není potřebný. Pokud ho však žena s sebou k porodu přinese, je důležité s ní společně probrat její představy. Spousta žen v průběhu porodu od porodního plánu upouští.

10. Domníváte se, že ve zlínské porodnici je dbáno na vytváření vhodných podmínek pro plnění rituálů a jejich respektování?

Podmínky a hlavně prostory se neustále snažíme tvořit a dotvářet, ale ne vždy to jde úplně. Někdo to pak respektuje více a někdo zase méně. Stále se máme co učit.

11. Jak se díváte na možnosti alternativních porodů, např. porod do vody?

Pokud jsou k porodu do vany vytvořeny vhodné podmínky, neexistují zde žádné kontraindikace a samozřejmě pokud je to přáním ženy, souhlasím s ním.

12. Jaký je Váš vztah k alternativní medicíně vůbec, myslíte si, že má v oblasti péče o těhotnou a rodící ženu svůj význam?

Pro mě je důležité a prioritní, aby se narodil zdravý novorozenec v dobré kondici, aby maminka byla zdravá a šťastná. Pokud by v průběhu těhotenství a porodu zvolili nějakou alternativu či rituál, nesmí to ohrozit ani matku a ani dítě na jejich zdraví, a hladký průběh porodu. Pokud je vše v pořádku, maminku ráda podpořím a ve všem jí poradím.

12.2 Rozhovor s porodní asistentkou paní Evou Pištěkovou

Rozhovor s paní Evou Pištěkovou probíhal stejně jako rozhovor předešlý, na porodním sále během mé blokované praxe na Gynekologicko-porodnickém oddělení Krajské nemocnice Tomáše Bati ve Zlíně.

1. Jak byste charakterizovala pojem rituál?

Pojem rituál má podle mě několik významů. Může to být:

- 1) kniha (církvní) obsahující předpisy a modlitby pro udílení svátostí, svěcení a náboženské průvody (někdy sv. agendy),
- 2) obřadní úkony, ritus:
 - církevní, rubrikami přesně stanovený způsob, jak se vykonává bohoslužba,
 - souhrn předpisů a zvyklostí, jimiž se odlišují jednotlivé církve.

Rituály nás provází celý život. Začínají v rodině a pokračují v celém našem životě (oslavy jara, Vánoc, atd.). Je to vlastně jakési přesné opakování určitých zvyků.

2. Jaké porodnické zvyklosti podle Vás patří mezi rituály?

Rituálem se stává přítomnost otce nebo osoby blízké u porodu. Dříve to byl porod v domácnosti za přítomnosti všech milých blízkých členů rodiny. Rituálem bylo také holení a klyzma – dnes je tomu trochu jinak. Rodičce se dostává během porodu jídla a přísun tekutin. Dále jsou to informované souhlasy.

3. Myslíte si, že dodržování rituálů je záležitost pouze žen, nebo se na nich podílí i muži?

Ne, vycházím-li z původního slova patřícího především k souboru církevních předpisů, kdy většinou představitelé církve byli a jsou muži. Také šamani a jiní šarlatáni jsou mužského pohlaví.

4. Jaký význam mají podle Vašeho názoru rituály pro ženu v těhotenství a jaký význam mají tyto rituály při porodu?

Velký. Žena se může lépe na všechno připravit, což jí přináší větší klid a jasno (viz psychoprofylaxe před porodem).

5. Setkala jste se během své praxe v porodnictví se ženou, která dodržovala rituál, jež Vás nějakým způsobem zaujal? Ať už v kladném či záporném smyslu (můžete jmenovat i více rituálů)

Někdy si chce manželský pár vzít placentu, zakopat ji doma na zahradě a zasadit na ní strom. Dále je to odstříhnutí pupečníku po jeho dotepání, přání nepřítomnosti muže lékaře u porodu – prý vnáší negativní energii k porodu. Také si vzpomínám na porod, kdy si rodiče přáli nechat dítě spojené s placentou 24 hodin, aby si prošlo celým zvěrokruhem, což mělo být důležité pro pozitivitu dítěte. Velmi nádherný byl porod s přítomností otce a dvou dětí.

6. Jaké porodnické rituály patří mezi ženami k nejpoblárnějším? Proč si myslíte, že tomu tak je?

Ženy jsou v dnešní době velmi ovlivněny médii a internetem. Přejí si rodit přirodně bez násilí a zásahů lékaře, nicméně velmi často již při první kontrakci děložní žádají epidurální anestezii, císařský řez nebo co nejrychleji porodit.

Šetrný a nenásilný porod chce každý, ale ve skutečnosti je porod násilná událost, kterou provází bolest a poranění. Každý porod je přirozený a žádný není bezbolestný.

7. Můžete srovnat přístup žen k těhotenství a porodu z období začátků Vaší praxe a s nyníškem?

Dříve byly ženy skromnější, trpělivější. Těhotenství a porod braly jako součást života. Byl také jiný systém práce. Rodilo se hodně. Jeden lékař sloužil a druhý byl doma „na telefonu“, tudíž se lékař volal pouze k patologiím. U porodu byly dvě porodní asistentky (dnes je u porodu přítomno více lidí). Porodní asistentka byla se ženou v neustálém kontaktu a soukromí neexistovalo. Ženu ani nenapadalo chtít родit dříve, protože by ji těhotenství obtěžovalo. Dnes je tomu naopak. Dříve měly ženy méně informací, ale rodiny žily dohromady (často dvě až tři generace) a tak se zkušenosti z porodu předávaly.

Dnes se pořádají kurzy pro těhotné – hrůza, protože rodiny nežijí spolu a není zde nikdo, kdo by ženě poradil. V dnešní době mají ženy více informací, více pohodlí, ale často jsou méně připravené na to být máma. Kde je více komerčnosti, bývá méně lásky. Více informací přináší na jednu stranu ženě hodně znalostí, ale také více pochybností. Je zatěžována mnohdy tak, že se dostává do stresových situací – zbytečně. Má to mnohem těžší. Neexistují studie, jak vývoj plodu ovlivňuje ultrazvuk, kardiokograf (KTG), amniocentéza nebo indukce porodu. Můžeme si pouze položit otázku, zda-li se nepodílí na zvýšené agresivitě, autismu atd. ? Vědecké důkazy zatím nejsou, ale?!

8. Jaký vliv má podle Vás dodržování rituálů v těhotenství nebo při porodu na život novorozence?

Velký. Dodržování životosprávy, dostatek spánku, abstinence drog, alkoholu a kouření – to vše příznivě ovlivňuje zdraví dítěte a následné kojení!

9. Jaký je Váš názor na porodní plán, který si ženy s sebou často nosí na porodní sál?

Porodní plán je výborná věc k diskusi mezi ženou a porodní asistentkou. Co si žena napíše, neznamená, že doopravdy chce. Důležité je, abychom si o tom dokázali popovídat a slíbili jen to, co skutečně můžeme splnit. Žena by měla mít pocit, že ji respektujeme.

10. Domníváte se, že ve zlínské porodnici je dbáno na vytváření vhodných podmínek pro plnění rituálů a jejich respektování?

Po revoluci jsme krůček po krůčku začali měnit některé léta zaběhlé praktiky. Nebyly tomu všechny porodní asistentky nakloněny a lékaři už vůbec ne. Byla to také otázka personálního vybavení (tři porodní asistentky ve službě, sanitárky na denní i noční službu), vybavení jednotlivých pokojů, změna v rozdělení práce (o rodičku se stará pouze jedna porodní asistentka, a to od příjmu až k porodu).

Rodičky mají větší volnost, co se týká příjmu tekutin a jídla – jsou jim podávány piškoty atd.

Začalo se také rodit v jiných polohách, u porodu smí být přítomná ženě blízká osoba, jsou povoleny návštěvy. Začali jsme využívat balony, masáže, aromaterapii, homeopatika, muzikoterapii a více úlevových poloh. K porodu je využívána porodní stolička, vak a byly také zavedeny vany do boxů, kde žena během porodu relaxuje nebo přímo rodí. K tomu všemu bylo nutné získat porodní asistentku, ale také lékaře. Vsadili jsme na slušné a profesionální chování. Myslím, že se nám to hodně podařilo, ale neustále je co zlepšovat, je nutné vzdělávat se a podívat se, jak to dělají jinde třeba i za hranicemi naší země.

11. Jak se díváte na možnosti alternativních porodů, např. porod do vody?

Porod do vany je úžasný jak pro matku, tak dítě. Ne všechny rodičky jsou k němu ale vhodné. Vůbec na porod než v klasické poloze na zádech se dívám velmi pozitivně. Ženě to umožní porodit lehčeji a méně bolestivěji.

12. Jaký je Váš vztah k alternativní medicíně vůbec, myslíte si, že má v oblasti péče o těhotnou a rodící ženu svůj význam?

Pozitivní. Je důležité využít nenásilných metod a přírodních zdrojů – polohy, sprcha, vana, balony, masáže, homeopatika, byliny apod.

Léky = chemie, mají své vedlejší účinky. Mělo by se k nim přistupovat s respektem a používat je skutečně k léčení a ne tam, kde nejsou třeba. Například těžko nahradíme inzulin bylinným čajem, magnesium dáváme těhotným ženám celé těhotenství, ač se neotvírá, a tudíž nehrozí předčasný porod. Díky tomu žena přenáší a porod se musí vyvolávat. Dítě z toho má nejen zmatek, ale kdoví, co ještě. Někdy je méně více! Závěrem možno říci, že v současnosti můžeme nazvat rituálem i naše standardy.

12.3 Vyhodnocení rozhovorů

Z rozboru výše uvedených rozhovorů jsem zjistila, že pojem „rituál“ má pro každého svůj specifický význam. Někteří z nás hledají jeho význam v mytologii, kdy se rituály stávají jakousi spojnicí s Bohem, jiní lidé si jej spojují zase s mýty nebo vidí v rituálu tradici, zvyk, který stálým opakováním, přináší člověku pocit naplnění a psychické vyrovnanosti.

Také porodnické zvyklosti se pro obě dotazované porodní asistentky stávají svým výběrem zcela odlišnými. Obě se však shodly na tom, že rituály jako takové, v dnešní době ztratily svůj půvab a v naší moderní kultuře nejsou tak výrazné, jako tomu bylo dříve.

Význam a důvod plnění rituálů v těhotenství a při porodu, je dle porodních asistentek pro každou ženu ve všech směrech stejný – je to bezproblémový průběh gravidity a porodu, zdravé dítě a matka, a samozřejmě radost, spokojenost v budoucím společném životě matky i dítěte.

V české a slovenské lidové kultuře se rituály v těhotenství a při porodu staly důležitou součástí života žen. Dle názoru dotazovaných porodních asistentek byly však ve srovnání s moderní ženou dříve ženy v plnění rituálů svědomitější, trpělivější. Těhotenství a porod braly jako součást života i se všemi negativními důsledky, které jej provází (bolest, nevolnost apod.). Dnes jsou ženy v této oblasti také pečlivé, nicméně fenomén bolesti je tak silný, že porod je často brán, jako velmi bolestivý akt. Veškeré informace se dědily z generace na generaci. V dnešní době ženy získávají informace spíše z médií.

Prostřednictvím rozhovorů jsem poskytla ukázkou alespoň některých rituálů dnešní doby. Rozdíl mezi rituály, jež dodržovaly ženy v lidové kultuře a jež dodržují ženy dnes je po přečtení mé práce viditelný. Jejich škála je velmi široká, proto je zde nebudu opět zmiňovat. Důležité na závěr je však to, že ač se tyto zvyklosti liší svým průběhem, což je samozřejmě dáno vývojem doby, jejich význam se neztratil a ženám dodává v těhotenství i při porodu pocit jistoty a bezpečí.

13 ROZHOVOR NA TÉMA RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU U ORTODOXNÍCH ŽIDŮ

Pana Chaima Kočího jsem kontaktovala prostřednictvím nejmenované židovské synagogy, kde mi ochotně nabídli kontakt. Pan Chaim Kočí je původně kantorem Židovské obce v Karlových Varech. V současné době je zaměstnancem Zemského rabinátu a místopředsedou Chevra Kadiša v Praze. Vzhledem k jeho pracovní vytíženosti a vzdálenosti, probíhal celý rozhovor prostřednictvím e-mailu. Přesto byl pan Kočí velmi ochotný a zodpověděl mi veškeré dotazy, které jsem si pro něj připravila.

1. Liší se v dnešní době rituály ortodoxních židovek od rituálů žen, které nejsou vyznavačkami judaismu? (v těhotenství / při porodu / bezprostředně po porodu)

Rozdílnost přístupů je dána dnešním vnitřním členěním judaismu od liberálního přístupu, který se téměř neliší od běžné většinové společnosti, přes konzervativní až k ortodoxnímu či ultra ortodoxnímu. Přičemž o plném ovlivnění židovskou tradicí lze mluvit jen u posledních dvou skupin. Tradice mluví o dítěti až při jeho narození a v případě nutnosti nějakého zásahu upřednostňuje tedy život matky. Pochopitelně judaismus schvaluje těhotenství pouze v případě manželských párů, jako naplnění pozitivního příkazu „plodit a množit se“ a jako faktický důvod založení rodiny. Mnoho zbožných matek navštěvuje těhotenské prohlídky jen v nejnutnější míře a mnohdy se vyhýbají i ultrazvuku.

2. Je rozdíl mezi rituály dodržovanými v těhotenství ženami vysoce postavenými a ženami z nižších vrstev, které vyznává judaismus?

V tradiční židovské společnosti neprobíhá žádné členění na nižší a vyšší vrstvy, tudíž není rozdíl.

3. Existuje v judaismu rituál, jež dodržují všechny ženy během svého těhotenství bez rozdílu?

Neexistuje, snad s výjimkou toho, že se během těhotenství plod neoznačuje jako dítě, většinou se o něm vůbec nemluví. Některé ženy nosí jakési amulety, které tvoří části žalmů a dalších náboženských textů. V průběhu těhotenství je v rámci pohodlí a klidu těmto ženám tolerováno polehčení v tradici, např. v nedodržování všeobecně platných půstů nebo ve vztahu ke stravování, které se jinak striktně řídí náboženskými pravidly.

4. Rodí židovské ženy častěji v porodnicích nebo upřednostňují porod v domácím prostředí?

Je upřednostňován porod tam, kde mohou být naplněna specifická pravidla (např. přísné soukromí). V zájmu zdraví ženy i dítěte většina žen dnes upřednostňuje porod na specializovaném pracovišti. Pokud se nejedná o židovskou nemocnici, existují spolky, které ženy na takových místech zaopatřují například v otázce stravování.

5. Jaké je složení personálu, přítomného u porodu – v případě porodů u židovských žen v porodnicích?

Vítanější je sice přítomnost pouze ženského personálu, rozhodně pak v následné péči, ale protože je samotný porod vnímán jako možné ohrožení života, není problém, aby byl v rámci jeho zachování přítomen lékař/muž. Naopak pokud je zjevné, že muž je větším odborníkem než žena/lékařka, je kvůli zachování života/zdraví nepřípustné trvat na lékařce, jen protože je to žena.

6. Může být u takového porodu přítomen otec dítěte?

Není to zvykem. V židovských rodinách není běžné mít fyzický kontakt na veřejnosti. Většina mužů je přítomna v porodnici, kde se čtením žalmů či jiných náboženských textů, snaží zajistit zdárný průběh porodu.

7. Myslíte si, že v českých porodnicích je židovským ženám dostatečně umožňováno uskutečňovat své rituály před a při porodu?

Záleží na místním personálu a jeho vstřícnosti, také na četnosti, s jakou je takovým požadavkům vystaven. Ze zkušenosti vím, že většina žen raději nic nepožaduje, aby nedošlo k nežádoucí pozornosti.

8. Jaké jsou kompetence porodní asistentky starající se o židovskou ženu?

Na tuto otázku nejsem schopen odpovědět, snad jen s doplněním, že je vhodnější, aby i tato byla židovka, pro snadnější pochopení potřeb ženy. Není to však zásadní podmínka.

9. Jak se staví judaismus k epiziotomii ? (odpověď viz otázka číslo 10)

10. Je u těhotných židovek před porodem používáno klyzma?

Tyto speciální lékařské techniky židovské právo nezakazuje, pokud jsou prováděny skutečně v nezbytných případech pro zachování života či zmenšení rizika komplikací, což předpokládám, jsou. Nemělo by však v žádném případě dojít k nevratnému poškození ženina těla, pokud to nevyžaduje přímo záchrana jejího života.

11. Je po porodu dítěte k rituálům využívána i placenta?

Narození dítěte není přímo spojeno s nějakým rituálem a židovské rituály navíc nikdy nevyužívají části tkáně či tělní tekutiny, včetně zvířecích, naopak jakákoliv taková činnost je přísně zakázána. Jedinou výjimkou byly oběti v Jeruzalémském chrámu, jež se ale už 2000 let nepraktikují. Pokud dojde, nedej bože, k úmrtí dítěte během porodu, bývá v některých případech placenta pohřbívána s ním.

12. Jak se staví judaismus k problematice potratu a nemanželského dítěte?

Tradiční judaismus pokládá za jeden z důležitých cílů života založení rodiny, zplození dětí a tím pokračování tradice. Mimomanželské děti mají zvláštní status a je pro ně velmi těžké zapojit se do běžné společnosti, brát si mohou například opět jen protějšky stejného typu. Potrat sice není souzen tak vyhraněně jako v jiných náboženských společnostech, přesto je k jeho provedení nutný souhlas význačných rabínských autorit a jediným skutečným důvodem je přímé ohrožení života těhotné ženy.

13. Jaké zvyklosti dodržují ženy v poporodním období (v šestinedělí)?

Žena je každopádně od počátku porodu ve stavu rituální nečistoty (nida), jako žena s běžným menstruačním cyklem. V této době je zakázán veškerý fyzický kontakt mezi manželi, a proto je i nesmyslné, aby byl otec u porodu. Po porodu žena čeká třicet dní, pokud se narodil chlapec a šedesát dnů či u některých devadesát dnů pokud se narodilo děvče. Poté navštíví rituální lázeň (mikvi), kde se kompletním ponořením opět přesune do stavu rituální čistoty, který trvá až do doby návratu běžného menstruačního cyklu. V době před ponořením tedy ženy nenavštěvují synagogy a místa kde probíhají veřejné modlitby.

13.1 Vyhodnocení rozhovoru

Po přečtení rozhovoru se nabízí hned několik rozdílů v pravidlech, které dodržují ženy židovského vyznání. Předem je však důležité říci, že o úplném ovlivnění života ženy židovskou tradicí lze mluvit pouze u židovek ortodoxních či ultra ortodoxních.

Judaismus schvaluje těhotenství pouze u manželských párů, přičemž během gravidity nesmí být plod označován jako dítě, a nesmí se o něm ani mluvit

K porodu si židovky vybírají takové zařízení, kde je jim dovoleno naplnit určitá specifická pravidla: ženský personál (v nutném případě je povoleno, aby u porodu byl muž-lékař), respektování stravovacích návyků židů, epiziotomie, či jiné poškození ženina těla, a klyzma pouze v nejnnutnějším případě.

Co se týká rituálů dodržovaných židovskými ženami, jejich široký výběr jsem nabídla v teoretické části práce kapitoly č. 4 „Rituály v těhotenství a při porodu u ortodoxních židů“.

Také pan Kočí mi popsal několik jemu známých rituálů, a to zejména v odpovědi na otázku č. 2 a č. 12.

Jedinou oblastí, kde jsou rituály zcela vynechány je oblast rituálů, které se týkají placenty a pupečníku novorozence, tedy třetí doby porodní. Zatímco u jiných kultur je právě tato oblast důležitou pro naplnění rituálů, jež mají ovlivnit budoucnost novorozence, u židů je tomu naopak. Hlavní důvod je ten, že pro judaismus platí přísný zákaz manipulace s tkáněmi, orgány či tělními tekutinami.

14 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V JAPONSKU

Rozhovor s paní Ing. Dagmarou Svobodovou, M. S., lektorkou angličtiny na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, která rodila v Japonsku v roce 1993.

Rozhovor proběhl po předchozí domluvě prostřednictvím e-mailu.

1. Po kolikáté jste rodila?

Rodila jsem zde poprvé.

2. Proč jste se rozhodla родit právě v Japonsku?

Žili jsme tam asi rok před porodem a dva roky po narození dcer (1992-1995).

3. Pokud jste rodila i v Čechách: Když srovnáte prostředí porodnic v těchto rozličných kulturách, kde se Vám rodilo lépe? Pokud jste rodila jen jednou a v Japonsku, můžete českou a japonskou porodnici srovnat i dle zkušeností kamarádek, obrazu z médií atd.

Poprvé jsem rodila v Kawasaki ve státní nemocnici v roce 1993, podruhé ve Zlíně v roce 1996. Státní nemocnice využívá méně rodiček než soukromé kliniky, rozdíl v ceně, více než dvojnásobný, jim nevadí. Přitom cena porodu a pobytu ve státní nemocnici začíná na 3000,- USD. Zdravotní pojišťovny nic nehradí, těhotenství není nemoc. Finanční příspěvek lze vyřídit přes sociální dávky až do výše 100% částky.

Během čekání před porodem jsem ležela na pokoji na lůžkovém oddělení, manžel byl přítomen, jídlo mi nosili normálně jako každému pacientovi, a to až skoro těsně do porodu. Starali se, abych se cítila dobře, ale vlastně nechali všemu přirozený průběh, nechali mě ležet, ani mně neradili co a jak. To považovali asi za součást předporodních přípravných kurzů. Čekala jsem tam něco přes 12 hodin, pak jsem byla vyholena, následoval klystýr a přechod na sál. Personál v Japonsku byl jednoznačně příjemnější, jako by to pro ně nebyla práce, ale radost.

4. Jak vysoké jsou v Japonsku hygienické nároky během porodu?

Jsou srovnatelné s naší porodnicí, tudíž velmi vysoké.

5. Setkala jste se během porodu v Japonsku s rituálem, který Vás zaujal nejvíce?**At' už v kladném či záporném smyslu.**

Zvyky a tradice mě s odstupem času spíše pobavily. V nemocnici nejsou dovolena pyžama (kalhoty + triko), pouze *yukaty*. *Yukata* je japonské tradiční pyžamo, vypadá jako bavlněné kimono, je pouze v modrobílých barevných kombinacích. Lze je zakoupit v obchodě v přízemí nemocnice. Nemá knoflíky a nosí se pod něj jen nejnужnější spodní prádlo, převážně se páskem. V mém případě, at' jsem se snažila zavazovat a utahovat, jak jsem chtěla, vždy po 30 sekundách skončila yukata jako závoj za mnou, a já pouze v prádle, při teplotách kolem 30 stupňů Celsia ke konci května jsem si nic teplého nepodvlíkala. Prosila jsem o výjimku z tohoto pravidla, a ta mi byla po 2 dnech udělena. Směla jsem nosit svoje pyžamo. Župany se tam nenosily. Návštěvy směly přijít kdykoliv, i v noci. Pokoje, na kterých jsme ležely, byly 3lůžkové. Jednalo se o malé oddělení, kde bylo asi 5 pokojů celkem. Oddělení bylo umístěno v 6. patře budovy. V přízemí a v prvním patře jsou ambulance, v suterénu obchod a restaurace, ve vyšších patrech lůžková oddělení. Každé lůžko lze oddělit závěsem od ostatních, využívá se to vždy při vizitě, při návštěvách apod. Na pokoji je lednička a televize, jídla jsou rozvážena 3x denně přímo na pokoj. Květiny jsou zde povoleny bez omezení.

Sprcha a záchody jsou společné pro 5 pokojů. Klíč od sprchy si žena vyžádá u sestry. Po porodu je sbírána moč, na záchodě jsou velké skleněné demižóny se jmenovkami, kam pacientky moč přelívaly. Jestli šla na rozборы nevím, ale denní množství bylo přibližně zaznamenáváno. Na rooming-in se v této nemocnici nedbalo, v jiných ano. Miminka ležela v jiném pokoji, klasicky za sklem, bylo na ně vidět z chodby, návštěvy tam neměly dovolený vstup. Manžel si ho ale vyprosil u lékaře a ostříhal dceři nehty. Tento pokoj byl vyhříván na 30 - 34 stupňů Celsia. Kojení bylo společné po 3 hodinách a pouze ve dne. V noci nás nechali spát a dávali dětem cukrovou vodu. Při kojení zde byla k dispozici sestra, ta nám pomáhala a radila. Mají skvělou techniku masáže prsů, prsy pak změkknou a kojení je bezbolestné a snadné.

V přílehlé místnosti se miminka koupou, maminky se to tam učí pod dohledem sestřiček, většinou i ostatních maminek. Je tam prostor a čas si popovídat, pochovat si svoje dítě, dokonce i ta ostatní. Vypadá to spíš jako herna pro maminky. Je zde dopolední a večerní kulturní osvětový program, který obsahuje nepovinné videa a přednášky na témata jako poporodní péče, očkování, deprese, každý den jiné téma a jiný odborník. Toho jsem se neúčastnila, úplně mi na silný kulturní šok stačilo to, čeho jsem byla přítomna.

Kromě toho NIKDO nemluvil anglicky, ani lékaři ne. Veškerá konverzace probíhala vždy a pouze v japonštině, ale to vlastně nejen v nemocnici, ale po 3,5 roku našeho života prostě všude. Nakonec jsme mluvili japonsky i spolu doma. V nemocnici byl vydán očkovací průkaz dítěte, časem jsme sehnali i jeho anglickou verzi pro cizince. Očkovací kalendář je odlišný od našeho. Děti dostávají vitamin K hned v porodnici. Další rozdíly jsou spíše v harmonogramu než v očkovacích látkách.

6. Jaké je složení personálu přítomného u porodu?

Dvě sestry a jeden lékař gynekolog. Přítomnost otce není obvyklá, ale je možná. V nemocnici jsem poprvé žila jaksi společně s Japonkami, a byly neuvěřitelně upovídané a rozesmáté. Všechny, personál i pacientky. Lékaři byli na oddělení jen muži.

7. Jaké jsou kompetence porodní asistentky v Japonsku?

Varianty porodu doma a v nemocnici existují, jsou volbou rodiny.

8. Je zde zela běžně používána epiziotomie? (nástřih hráze)

Ano, běžně.

9. Je u těhotných žen před porodem používáno klyzma?

Asi ano, pokud si dobře vzpomínám.

10. Je po porodu dítěte k rituálům využívána i placenta?

Placenta využívána není, ale schovává se část pupeční šňůry, která dítěti po zahojení odpadne od pupku, a skladuje se v ozdobné dřevěné krabičce, kterou mamince věnuje porodnice i s obsahem.

11. Jaké jsou zvyklosti v poporodním období (šestinedělí)?

Po porodu se matka nemá dovoleno osprchovat asi 3 dny, může se umývat u umyvadla. Přesný důvod neznám. Když se dítě vrací s matkou z porodnice domů, stále ještě nemá jméno. Jen příjmení. Naše dcera jediná měla jméno hned od narození. Doma pak o jménu rozhoduje rodina, otec... Jméno má veliký význam, má svůj znak v abecedě, své kandži, a vždy něco znamená. Porodní asistentka nechodí na návštěvy domů. Stehy se vytahují ještě v nemocnici. Mezi zvyklosti v šestinedělí patří svazování břicha, nevycházet ven

s miminkem a zůstávat doma. Za matkou přijede babička (matka matky, výjimečně matka otce dítěte) a stará se o chod domácnosti, takže šestinedělka se zotavuje a nevykonává žádné domácí práce.

14.1 Vyhodnocení rozhovoru

Díky rozhovoru s paní Svobodovou jsem potvrdila to, co jsem uvedla v kapitole č. 8 „Rituály v těhotenství a při porodu v novodobém Japonsku“, a to, že průběh porodu se nepříliš liší od porodů, které známe z našich porodnic.

Rozdílly jsou viditelné pouze v období těhotenství, a to zejména ve stravování. Období těhotenství však nebylo předmětem mého rozhovoru s paní Svobodovou, jelikož se v jeho průběhu řídila zvyky, jež jsou nám všem známé a typické pro naši zemi. Plnění rituálů v těhotenství pro ni nebylo prioritní.

Porodnické zvyklosti v dnešním moderním Japonsku se neliší od zvyklostí, které jsou nám všem v dnešní společnosti známy. Jediný rozdíl je v odívání a v chodu oddělení, což se samozřejmě liší dle typu a vybavení porodnice.

O rituálech lze dle paní Svobodové mluvit až v poporodním období – šestinedělí. Zde se řadí několik zvyků, které jsou přiblíženy v odpovědi na otázku č. 11.

15 ROZHOVOR NA TÉMA RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU U SEVEROAMERICKÝCH INDIÁNŮ

Rozhovor s panem Hanákem, který si přeje dále zůstat v anonymitě. Jedná se o odborníka z oblasti indiánské kultury, který se mezi indiány sám velmi často pohybuje. Rozhovor se uskutečnil po osobní domluvě prostřednictvím materiálů s otázkami, které jsem panu Hanákovi poskytl.

1. Jaký význam má pro Vás slovo rituál?

Záleží na tom, v jakém smyslu je toto slovo vnímáno. Já si jej nespojuji s nějakou opakovanou, pravidelnou činností, ale jako rituál ve smyslu obřadu. A s těmi mám z mých pobytů v indiánských rezervacích kmene Lakota a Blackfoot jen dobré zkušenosti. Je to pro mě způsob komunikace s Bohem a předky prostřednictvím obřadu, a měl by být povznášející.

2. Jaké porodnické zvyklosti podle Vás patří mezi rituály?

Jakékoliv, které jsou předávány z generace na generaci. Nemohu na toto plně odpovědět, protože jsem nebyl u žádného porodu mezi indiány dnes, takže se dá vycházet z již zmiňované knihy *Dcery země*. Každopádně co vím, tak pupeční amulety se vyrábějí dodnes (s danými specifiky toho konkrétního kmene) a stále se v nich uchovává usušený kousek pupeční šňůry dítěte.

3. Myslíte si, že dodržování rituálů je záležitost pouze žen, nebo se na nich podílí i muži?

Pokud jsou zde zmíněny porodní rituály, tak co se samotného porodu a věcí s tím spojených týče, jsou záležitostí pouze žen. Na následných rituálech (výroba pupečních amuletů, určování jmen apod.) se podílí muži i ženy společně. U préríjních indiánů mají v tomto muži i ženy své dané místo a vše je v souladu. Není to tak, jak často prezentují televizní filmy, že muž – indián rozkáže a žena koná. Podle indiánů má každý svou energii a důležitou roli – takže v rituálech jsou mužské i ženské prvky.

4. Jaký význam mají podle Vašeho názoru rituály pro ženu v těhotenství a jaký význam mají tyto rituály při porodu?

Tady je nutné poznamenat, že doba se změnila a indiáni už nežijí v týpí, tudíž ne všichni jsou tradicionalisté. Některé indiánské ženy jsou víceméně jako běžné Američanky, ale pokud budeme mluvit o současných ženách, jež ctí tradici, tak rituál je něco, v co věří, co jim pomáhá a co se za staletí předávání prokázalo jako osvědčené. Jinak bych řekl, že dost indiánských žen bude dnes rodit v nemocnici (tedy pokud na to budou mít peníze, protože v USA si zdravotnickou péči každý hradí sám, ale přesně se v jejich zdravotní politice nevyznám).

5. Je rozdíl mezi rituály dodržovanými v těhotenství indiánskými ženami vysoce postavenými a ženami z nižších vrstev?

Rituál – obřad, je vždy mezi člověkem a Bohem, nezáleží na společenské vrstvě. Zvláště u prerijských indiánů není nic jako vyšší a nižší vrstva (i když se jedná třeba o dceru významného muže či náčelníka). U těchto indiánů se společenské postavení usuzuje podle toho, nakolik se stará o druhé, nakolik upřednostňuje zájmy lidí nad svými. Takže např. náčelníci bývali prostí, ale svůj majetek (koně) rozdávali pravidelně chudým a potřebným. Čím více štedří a laskaví byli, tím větší bylo jejich postavení. Jaký zářný příklad pro dnešní politickou scénu v naší republice.

6. Existuje mezi indiánkami rituál, který dodržují všechny ženy bez rozdílu?

Opět záleží, zda se jedná o tradicionalistku či nikoliv. Ženy, které uznávají svou tradici a kořeny, mají i určité obřady či zvyky s tím spojené, konkrétně však nemohu sloužit, neboť to se odehrává jen mezi ženami.

7. Kdo může být přítomen u porodu dítěte?

Pokud se porod neodehrává v porodnici, tak většinou nějaká porodní bába nebo ženské příbuzné rodičky. Dnes může být u porodu i otec, ale nestává se to často, spíše je to věcí náhody, že není jiné možnosti. Indiánští otcové jsou v těchto ženských záležitostech poměrně tradiční a přenechávají to ženám. V době porodu se mnohdy modlí, nemíchají se do ženské spirituality, protože stejně nevědí, co a jak, neboť nejsou ženami, tudíž porod a věci s tím spojené, přenechávají zkušeným ženám.

8. Může být u takového porodu přítomen otec dítěte?

Viz otázka č. 7. Zažil jsem indiána, který u porodu byl, aniž by původně chtěl. Na jeho ženu to zrovna přišlo, a když ji dovezl do porodnice a chtěl odejít, doktoři ho hned využili k asistenci.

9. Jaké jsou kompetence porodní asistentky starající se o indiánskou ženu?

Jako všude jinde v nemocničních zařízeních, indiáni jsou dnes američtí či kanadští občané, přístup zdravotnického personálu je k nim stejný, jako k ostatním obyvatelům.

10. Existují v indiánské kultuře rituály, jež dodržují také porodní asistentky starající se o ženu před, při a bezprostředně po porodu?

Pokud se jedná o indiánské porodní báby (ale nedá se to zevšeobecnit, kmen od kmene se může lišit:

Abych mohl dále psát, musím nejprve osvětlit pár lakotských pojmů:

Ni - doba určená pro život člověka, dech, život, něco jako svíčka lidského života. Je to také Duch, se kterým splývají duše zemřelých, které byly propuštěny do Země duchů,

Nagi - „já“ člověka, to jaký je, duše tvořená psychickými vlastnostmi člověka, která je mezi tělesnou stránkou a čistým duchem,

Šičun - zvláštní síla, nesoucí v sobě duchovní sílu nebo schopnost, způsobující, že je něco posvátné; také něco jako životní energie určená pro život daného člověka,

Wanagi - duch, který je již oddělen od hmotného těla.

Když se u Lakotů narodí dítě, porodní bába do něj dýchne a tím mu předá část svého „šičun“ – proto to musejí být zasvěcené a dobré ženy, neboť kousek její energie, duchovní síly, je pak v druhém a jejich vlastnosti se tím krátí. Taktéž i „medicimann“, svatý muž, může při obřadech na pomoc či léčení přivolat pomoc Ducha – respektive jeho sílu „šičun“, ale tím se zároveň jeho síla krátí a slábne, tudíž se toto nemůže dělat příliš často (ale ani tady se nedá říci, že by to tak fungovalo všude a stoprocentně. Jsou Lakotové, kteří to zažili, a také ti, kteří toto nedělají, a stejně je tomu i u jiných kmenů.)

Proto také Lakotové věří, že když někdo spáchá sebevraždu nebo je někým zabit, odejde jeho „wanagi“, ale jeho „šičun“ – energie určená pro život, zůstává na zemi až do té doby, dokud nevyprchá jeho „ni“ – čas, který byl člověku určený pro život na zemi.

Potom se také říká, že na onom místě je cítit daný duch nebo že tam „straší“. Pokud to byl špatný člověk, jeho „wanagi“ bloudí po zemi a nemůže se spojit s Wakhan Thankou, Bohem. Před narozením dítěte se vyrábí váček ve tvaru želvy nebo ještěrky – obě zvířata žijí dlouho a mají tedy i dítěti zaručit dlouhý život – a až se dítě narodí, dá se do tohoto váčku část jeho usušeného pupečníku, jako ochrana před zlými duchy. Před tím, než se to však udělá, pověsí se oba váčky – ještěrka i želva – nad kolébku a do toho, na který dítě první sáhne, se pak pupečník vloží a zašije, spolu s posvátnými a ochrannými bylinami. Někdy se také říká, že ještěrka je určena pro chlapce – má ocásek (symbol mužského penisu).

11. Je indiánským ženám prováděna epiziotomie nebo podáváno klyzma?

Asi jako všude jinde v nemocničních zařízeních.

12. K jakým rituálům je po porodu využívána placenta a pupečník?

Prérijní indiáni od pradávna vyráběli a dosud vyrábějí tzv. pupeční amulety pro svoje děti. Kulturní zvyklosti, legendy či postupy s tímto související se kmen od kmene malinko liší, ale obecně by se dalo říci, že se nejčastěji pupeční amulety vyskytují ve dvou formách – korálky nebo urzoními ostny zdobené malé váčky sešité do tvaru ještěrky nebo želvy. Obě tato zvířata mají podle indiánské víry zajistit dotyčnému dlouhověkost, neboť i v přírodě tato zvířata žijí velmi dlouho. Jsou to ochranné amulety, do nichž je vložen kousek usušené pupeční šňůry dítěte spolu s modlitbami, které se dovnitř dávají a zašívají s tabákem a jinými posvátnými bylinkami. Některé kmeny tvrdí, že chlapcům se vyrábí amulet ve tvaru ještěrky, neboť i chlapci mají jakýsi ocásek (myšleno genitálie) a holčičkám ve tvaru želvy. Jiné kmeny tvrdí, že matka v těhotenství vyrábí oba amulety, jak želvu, tak ještěrku, a po narození je zavěsí nad kolébku. Amulet, po kterém dítě první sáhne, si nechá a ten druhý zanechá někde ven do přírody, kde jej zanechá, aby zmátl zlé duchy a ti na dítě během života nemohli. Pablo Russel k tomu srdečně říká: „ Když se u nás narodí dítě, vyrobí se mu vyšívaný váček, do nějž se uloží kousek usušené pupeční šňůry dítěte. Když je dítě chlapec, má váček tvar hada (u jiných kmenů ještěrky), když je dítě děvče, má tvar želvy. Tento ochranný váček má dítě nejprve připevněn u sebe na nosítkách (kolébce), když už je

větší, nosívají ho chlapci přišitý zepředu na oblečení, dívky na zádech. Naše děti tak mají maminku stále u sebe a proto tak málo pláčou. Když jdou pak válečníci do bitvy, nosí tyto amulety rovněž s sebou, a proto nemají strach ze smrti, neboť ví, že i když budou umírat, bude jejich matka s nimi. Když pak lidé zestárnou a zemřou, jsou pohřbeni i s těmito pupečními amulety a tak se vše zase vrátí k Matce zemi.“

13. Jak se staví indiánská kultura k problematice potratů a nemanželského dítěte?

Co se týká nemanželských dětí, je to dnes značně jiné, než za starých bizoních časů, kdy žily všechny tlupy pohromadě a podléhaly společné kontrole. Tam to pak fungovalo jako dříve v našich vesnicích. Cizoložství bylo obecně mezi indiánskými kmeny dosti trestáno, taková žena ztratila úctu, u některých kmenů (např. Apačové) jim byla na znamení potupy uříznuta špička nosu. Jinak nemohu posloužit více, než je zmíněno v poskytnutých materiálech z knihy Dcery země.

14. Jaký porodnický rituál indiánských žen Vás zaujal nejvíce? Ať už v kladném nebo v záporném smyslu.

Osobně mě velmi zaujaly rituály spojené s výrobou pupečního amuletu, jinak nemám s žádnými porodními rituály zkušenosti, neboť jsou záležitostí zejména žen. Krásné jsou pak pozdější obřady, jako určování indiánského jména či prohlášení syna/dcery za milovaného apod., ale to nebývá ihned po porodu, ale později, někdy i za rok i více po porodu.

15.1 Vyhodnocení rozhovoru

Na úvod je třeba říci, že rozhovor na téma „Rituály v těhotenství a při porodu u severoamerických indiánů“ se týká indiánů, kteří již nežijí v týpí, jako tomu bylo dříve, ale indiánů, kteří žijí ve společnosti moderní, avšak ke zvykům předků se neustále vrací, a rituály využívají zejména jako prostředek komunikace s nimi.

Jak už jsem zmínila u rozhovorů s porodními asistentkami, pojem „rituál“ má pro každého člověka velmi široký význam. Pan Hanák rituál vnímá jako součást obřadu a prostředek komunikace s Bohem, nikoliv jako něco opakovaného s pravidelnou činností.

Ač se rituál liší svým významem, důvod pro jeho plnění zůstává stejný – pro indiánské ženy je dle pana Hanáka rituál to, v co věří, co jim pomáhá a co se za staletí předávání prokázalo jako osvědčené.

Mnohým z nás se při vyslovení slova „indián“ vybaví typí a celkově takový obraz indiánské kultury, jaký známe z médií. Dnešní indiánky však rodí v porodnicích a žijí naprosto běžným životem.

Rituály při porodu nejsou nijak výjimečné a ničím specifické. Důležitým rituálem je však stále „pupeční amulet“, který se vytváří z pupečníku dítěte. Jeho význam je důležitý pro budoucnost novorozence. Blíže je definován v odpovědi na otázku č. 13.

16 ROZHOVOR NA TÉMA RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V ISLÁMU

K rozhovoru na téma „Rituály v těhotenství a při porodu v islámu“ jsem se rozhodla požádat o pomoc jednu nejmenovanou mešitu. Zde mi velmi pomohli tím, že kontaktovali paní magistru Šuralovou, která je učitelkou ošetrovatelství v Praze, a sama obhajovala diplomovou práci na téma „Péče o muslimské těhotné ženy" na lékařské fakultě.

1. Jaké jsou základní rozdíly mezi rituály dodržovanými českými těhotnými ženami a muslimskými ženami (v těhotenství / při porodu)?

U muslimek je to čistá strava (hallal), modlitba, péče o zdraví, vždy dbají na větší intimitu.

2. Je rozdíl mezi rituály dodržovanými v těhotenství ženami vysoce postavenými a ženami z nižších vrstev?

Ne. Bohatí si jen mohou dovolit lepší stravu a lepší zdravotní péči.

3. Existuje v muslimském náboženství rituál, jež dodržují všechny ženy během svého těhotenství bez rozdílu?

Více se modlí, dbají o své zdraví, jí správnou stravu.

4. Rodí se častěji v porodnicích nebo je upřednostňován porod v domácím prostředí?

Nedá se přesně říci. Záleží na zemi, předislámské tradici a islámském směru (jsou dva hlavní směry, které se ještě dělí na další). V arabském světě se více rodí doma, pokud není problém s porodem. Jde o země s větším zaměřením na tradice. Některé země nemají ani rodné listy pro děti, a proto se také stává, že rodiče časem zapomenou datum narození dítěte, pokud mají více dětí. Je normální, že jedna žena má deset a více dětí (maximum jsou 4 ženy na jednoho muže). Tyto ženy nechodí do práce, jsou doma a nevzdělané. Narozeniny se neoslavují, proto neznají, kdy se narodili. Slaví jen svátky Alláha, který je toho hoden, ne své narozeniny. V moderním arabském světě ženy rodí již v nemocnici. Jsou to země, které uznávají postavení ženy. Ženy mohou studovat a prosazovat svá práva. Zde ženy mají menší počet dětí a chodí do zaměstnání.

5. Jaké je složení personálu přítomného u porodu?

Pokud žena rodí doma, jde o porodní bábu, která nemá vzdělání zdravotní, ale učí se jen provádět porody ve vesnicích. U těžších porodů v nemocnici je lékař.

Ženy, které rodí v nemocnici preferují ženu lékařku a i porodní asistentky ženy (celý ženský personál). V případě komplikací rodí muž, pokud je odborník v porodnictví. V takovém případě muž lékař může vidět tělo ženy, protože život je více než tradice.

6. Může být u porodu přítomen otec dítěte?

U porodu bývá otec. Záleží zase na tradici. Otec je první, který vezme dítě po porodu do rukou a do jeho ucha šeptá slova *Šahády* a *Fátihu*. Tak, aby první myšlenka a první slova, která dítě uslyší, byly o Bohu.

Poté se dítěti oholí vlásky (za 7 dní po porodu) a zváží se. Váha vlasů znamená, že rodiče musí darovat stejnou váhu zlata nebo stříbra chudým, tento obřad se jmenuje *Agíga*. V den Agígy dostane dítě dvě jména (jedno ze jmen je dovozeno od Alláha nebo Mohameda). Chlapci jsou ten den obřezáni. Příbuzní vloží dítěti na jazyk kousek datle nebo cukru, a tím vyjádří naději, že dítě vyrostе ve štědrého člověka se sladkou povahou.

Výchova ve víře začíná, když má dítě čtyři roky, čtyři měsíce a čtyři dny při obřadu Bismilláh, kdy se dítě naučí první verš Súry z Koránu (Fátiha).

7. Myslíte si, že v českých porodnicích je muslimským ženám dostatečně umožňováno plnit své rituály před a při porodu?

V některých ano a někde ne. Vše záleží na lidech, na přístupu ke komunikaci. Zvláště zda sestra je ochotná se zeptat, jak se má chovat k muslimské ženě.

- Není plněno to, že žena někdy nemůže mít hidžáb (muslimský šátek, kterým si žena zahaluje vlasy, krk a poprsí).
- Nikdo se ji nezeptá, zda souhlasí s lékařem mužem.
- Sestry nekomunikují.

8. Jaké jsou kompetence porodní asistentky starající se o muslimskou ženu?

Porodní asistentka je především žena a muslimky raději rodí u ženy, které ji dokážou pochopit a pomoci. Má velkou kompetenci. Ženy se na ni obrací v těhotenství, při porodu, po porodu, ale i s gynekologickými problémy mimo těhotenství.

To vychází z důvěry k člověku. Muslimky mají rády, když jím někdo rozumí.

Já mám tyto zkušenosti, protože se na mne tyto ženy obracejí o radu, kdykoliv mi volají a řeší vše po telefonu nebo osobně.

9. Je po porodu dítěte k rituálům využívána i placenta a pupečník?

Někde chtějí otcové jako první přestříhnout pupečník, ale nemá to s islámem nic společného. K rituálům se pupečník a placenta nevyužívají.

10. Jak se staví islám k problematice potratu a nemanželského dítěte?

Potrat je zakázán. Výjimka je pouze v případě, že by žena zemřela, nebo při možnosti narození poškozeného dítěte (musí být vícekrát potvrzeno). Některé islámské školy to zakazují úplně. Pokud se potrat provádí, tak jen do doby, než je dítěti vdechnut duch života. Poté to již nejde, protože pak by šlo o vraždu.

Je nemožné, aby se narodilo nemanželské dítě. Islám dbá na čistotu před svatbou. Pohlavní styk před svatbou je zakázán. Dcery jsou otcí a bratry střeženy, aby k tomu nedošlo. Snoubenci před svatbou nesmí být nikdy o samotě, vždy v doprovodu dospělého. Pokud by se svobodná vdala a muž by zjistil, že není panna, byla by to ostuda pro celou rodinu ženy, rodina by musela vrátit celé věno.

Pokud by rodina přistihla svou dceru při sexu nebo zjistila, že je těhotná, tak některé rodiny ji vydají k ukamenování. Je to islámský zákon šaria. Tím se rodina zbaví hříchu, který dcera provedla. Pro ostatní dcery v té rodině bude velký problém se provdat, protože celá rodina ztratí postavení.

Pokud se v některých zemích narodí nemanželské dítě, tak žena nemá šanci se již provdat. Její postavení ve společnosti poklesne. A dítě nebude mít dobrou budoucnost jak ve vzdělání, v práci, tak do manželství (nikdo si takové dítě v dospělosti za muže či ženu nevezme).

Stejně tak za nemanželské se považuje dítě, které se narodí vdané ženě a muž zjistí, že dítě není jeho. Taková žena je ukamenována a muž, který ji svedl s ní. Nebo se muž rozvede, ale žena nemá již žádné společenské postavení.

11. Jaké jsou zvyklosti v poporodním období (šestinedělí)?

V šestinedělí se žena nesmí modlit. Až po ukončení šestinedělí a provedení očisty těla se může začít modlit.

V těhotenství a šestinedělí se nesmí držet žádný půst ani při svátku Ramadánu. Žena musí dbát na správnou stravu.

V těhotenství se ženy více modlí a nenarozenému dítěti čtou Korán, aby znalo slova Boha. Ženy, které krvácejí, se nesmí modlit, nedrží půst, nesmí sahat na Korán rukou (pouze mají-li na rukou rukavice).

16.1 Vyhodnocení rozhovoru

Islám je velmi bohatým příkladem rituálů, a to ne jenom v období těhotenství a porodu. V rozhovoru s Paní Šuralovou je popsáno hned několik rituálů, které muslimky plní a jež jsou zcela odlišné od zvyklostí ostatních, v mé práci popsaných kultur.

Zásadním rozdílem mezi těhotnou muslimkou a jinými těhotnými, je jejich strava *hallal* (čistá, zdravá strava) a vysoké nároky na intimitu, zejména při porodu. Během těhotenství se pak ženy více modlí z Koránu a více dbají o své zdraví.

Během porodu, který je dnes ve většině případů uskutečněn v porodnici, upřednostňují muslimky (stejně jako ortodoxní židovky) ženský personál. Na ženy se muslimky také raději obracejí, mají-li v těhotenství nebo běžném životě jakýkoliv problém.

V rozhovoru popisuje paní Šuralová hned několik rituálů, které zde již nebudu opakovat. Rituály jsou pestré zejména v poporodním období, a to jak ze strany novorozence, tak ze strany matky v období šestinedělí. Zde je důležitým rituálem očista těla, kdy se žena po ukončení šestinedělí opět navrácí do rituální čistoty.

ZÁVĚR

V úvodu mé bakalářské práce jsem si vytyčila tři cíle. Nyní bych chtěla zhodnotit, do jaké míry se mi tyto cíle podařilo splnit.

Jako první cíl jsem uvedla vytvoření obecného přehledu rituálů v těhotenství a při porodu u vybraných kultur. Tento přehled jsem vytvořila jak z pohledu náboženského, tak z pohledu geografického, přičemž každou kulturu jsem se snažila historicky zařadit. Jak už jsem napsala v úvodu, zaměřila jsem se zejména na starověk, jakožto hlavní historický pramen všech rituálů. Důvod je ten, že většina rituálů, které se zachovaly dodnes, mají své kořeny právě v tomto období a bez předložení přehledu jejich historických základů bychom jen těžce hledali jejich nynější význam a smysl.

Druhým cílem mé práce je poskytnutí možnosti srovnání těchto rozličných rituálů jak z hlediska geografického, tak z hlediska časového (starověk – novověk). Z dostupné literatury se mi podařilo u některých kultur vytvořit přehled rituálů, které jsou dodržovány v novověku, a nabídnout tak srovnání se starověkem. Ne vždy to však bylo, vzhledem k nedostatečně objektivnímu monitoringu dnešních porodnických zvyklostí, možné. Přesto myslím, že jsem nejen díky teoretické části, ale také díky praktické části práce - rozhovorům, tento cíl splnila a porovnání rituálů umožnila.

Jako třetí cíl jsem uvedla vymezení významu slova „rituál“. Díky rozhovorům, kdy jsem se dotazovaných formou otázek ptala, jaký význam pro ně slovo rituál má, jsem se dozvěděla, že pro každého člověka má svůj vlastní, specifický význam. Vždy však má jediný cíl – v případě těhotenských a porodnických rituálů zajistit ženě bezproblémové těhotenství, porod, a dítěti zaručit zdravý a kvalitní život.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. 144 s. ISBN 80-246-0277-6.
- [2] DONDEN, Yeshi . *Rovnováhou ke zdraví: Úvod do tibetské medicíny*. 1. Bratislava: Cad Press, 1996. 171 s. ISBN 80-85349-59-0.
- [3] FROUZOVÁ, Magdaléna. *Mříže v ráji: muslimské ženy v Evropě*. 1. Praha: Vyšehrad, 2006. 173 s. ISBN 80-7021-847-9.
- [4] HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2
- [5] HOFFMANN, Petr. *Na frekvenci čínské medicíny*. 1. Praha 7: Knižní klub, 2002. 158 s. ISBN 80-242-0854-7.
- [6] INGLIS, Brian; WEST, Ruth. *Sprievodca alternatívnou medicínou*. 1. Bratislava: PRÍRODA a.s., 1992. 352 s. ISBN 80-07-00520-X.
- [7] JANA, Doležalová. *Hovory s porodní bábou: rozhovor Jany Doležalové s registrovanou porodní asistentkou Ivanou Königsmarkovou*. 1. Praha: Argo, 2006. 163 s. ISBN 80-7203-792-7.
- [8] JONÁŠ, Josef. *Tajenky života. Sv. 2: Od teorie k praxi*. 1. Praha: Eminent, 1994. 221 s. ISBN 80-85876-03-5.
- [9] KAUFMANNOVÁ-HUBEROVÁ, Gertrud. *Děti potřebují rituály*. 1. Praha: Portál, s. r. o., 1998. 94 s. ISBN 80-7178-203-3.
- [10] KLÍMOVÁ-PUMEROVÁ, Květa. *Mužům vstup zakázán*. 1. Praha: Portál, 2005. 223 s. ISBN 80-7178-995-X.
- [11] KOLMAŠ, Josef. *Malá encyklopedie tibetského náboženství a mytologie*. 1. Praha: Libri, 2009. 228 s. ISBN 978-80-7277-394-7.
- [12] LANDES, Ruth. *The Ojimbwa woman*. 2. Nebraska: University of Nebraska Press, 1997. 249 s. ISBN 0-8032-7969-8.

- [13] LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. Praha: Mladá fronta, 1999. 304 s. ISBN 80-204-0737-5.
- [14] MACKŮ, František; MACKŮ, Jaroslava. *Průvodce těhotenstvím a porodem*. 1. vyd. Praha 7: Grada Publishing, 1998. 32 s. ISBN 80-7169-589-0.
- [15] MAREK, Vlastimil. *Nová doba porodní: život před životem, porod jako zázrak, první tři minuty a jak dál: přirozený porod jako cesta ke společnosti bez násilí*. 1. vyd. Praha: Eminent, 2002. 263 s. ISBN 8072810901
- [16] MASTILIAKOVÁ, Dagmar, et al. *Implementace multikulturní variability do kulturní identity české společnosti a její odraz ve zdravotnické praxi: podpora multikulturního ošetrovatelského přístupu v celoživotním zdravotnickém vzdělávání u nelékařských oborů*. 1. vyd. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2007. 163 s. ISBN 978-80-7248-005-0
- [17] MILTNER, Vladimír. *Lékařství staré Indie*. 1. vyd. Praha 1: AVICENUM, 1986. 208 s. ISBN 735 21-08/31.
- [18] NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha 1: Vyšehrad, 2004. 416 s. ISBN 80-7021-397-3.
- [19] NEITHAMMER, Carolyn. *Daughters of the Earth: The Lives and Legends of Indian Women*. 1. United Kingdom: Simon & Schuster, 1995. 450 s. ISBN 978-0-684-82955-5.
- [20] NEUMANN, Stanislav Kostka. *Dějiny ženy: populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly*. 1. Praha: Otakar II., 1999. 1075 s. ISBN 80-2420249-2.
- [21] PILKINGTONOVÁ, J.Maya. *Staré a nové způsoby léčení*. 1. Brno: JOTA, 1994. 159 s. ISBN 80-85617-35-8.
- [22] PODOLÁK, Ján. *Zamagurie: Národopisná monografia oblasti*. 1. vyd. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1972. 314 s. ISBN 83-019-72
- [23] RYŠLINKOVÁ, Markéta. *Česká sestra v arabském světě: multikulturní ošetrovatelství v praxi*. 1. Praha: Grada, 2009. 123 s. ISBN 978-80-247-2856-8.

- [24] SOUKUP, Václav; KŘESALA, Alois. *Přehled antropologických teorií kultury*. 1. Praha: Portál, 2000. 229 s. ISBN 80-7178-328-5
- [25] VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Náboženství a tradice v jižní a jihovýchodní Asii: tradice a současnost*. 1. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2005. 355 s. ISBN 80-85425-57-2.

Internetové zdroje:

- [26] *Interkulturní vzdělávání: Příručka nejen pro středoškolské pedagogy* [online]. 2002 [cit. 2010-04-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/>>.
- [27] RYSTONOVÁ, Ida. *Byliny a jejich lidové názvy* [online]. 2007 [cit. 2010-02-28]. Dostupné z WWW: <http://www.darius.cz/archeus/BB_index.html>.
- [28] *Portál: Knihy, které mají duši* [online]. 2005 [cit. 2010-04-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=3399>>.
- [29] *Náboženství přírodních národů* [online]. 2008 [cit. 2010-03-29]. Dostupné z WWW: <http://www.buh.kvalitne.cz/prirodni_narody/pojmy.doc>.
- [30] ČEPICKÝ, Pavel. *LEVRET s. r. o.* [online]. 2000 [cit. 2009-11-24]. Dostupné z WWW: <http://levret.cz/texty/casopisy/mb/2003_2/gala.php>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
č.	číslo
např.	například
př. n. l.	před naším letopočtem
USA	Spojené státy americké

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I ČESKÉ LIDOVÉ POVĚRY A PRANOSTIKY Z PORODNICTVÍ

PŘÍLOHA P I: ČESKÉ LIDOVÉ POVĚRY A PRANOSTIKY Z PORODNICTVÍ

Pranostiky a pověry o těhotenství

1. Těhotná nemá podlézat šňůru na prádlo, aby dítě nemělo omotaný pupečník kolem krku.
2. Podívá-li se těhotná do ohně, bude mít dítě ohňové skvrny.
3. Když těhotná žena nosí horké hrnce na břicho, bude mít přirostlé lůžko.
4. Žádný jiný pohyb nenahradí vytírání podlahy. Jedině tím se zabrání, aby lůžko nebylo přirostlé.
5. Když má těhotná mnoho skvrn ve tváři, bude to děvče.
6. Má-li těhotná břicho dopředu špičaté, bude mít dceru – pyšní se. Je-li břicho pěkně kulaté, bude mít hochu. [30]

Pranostiky a pověry o porodu

1. Podvážou-li se palce rodičce, nevykrvácí.
2. Rodička snadněji a rychleji rodí, napije-li se svčené vody.
3. Při dlouhotrvajícím porodu má rodička vypít vodu, v níž bylo uvařeno vejce a též roztlučený prášek ze skořápek.
4. Porod postupuje rychleji, přijde-li sousedka.
5. Když porod dlouho trvá, třeba otevřít všechny zámky u skříní, rozvázat všechny uzle, tak se otevře cesta pro plod.
6. Má-li dítě nějakou tělesnou vadu, je to tím, že se rodička něčeho lekla, nebo že se shlédla. [30]

Pranostiky a pověry o lůžku

1. Otrou-li se novorozenci oči lůžkem, bude dobře vidět.
2. Mateřské znamení třeba otírat lůžkem od prvorodičky, aby se ztratilo.
3. Zakopeme-li lůžko ke stromu, který má červená jablka, má dítě červená líčka.

4. Je-li velké lůžko, bude mít dítě pohodlný život.
5. Usušené lůžko prvorodičky, napomáhá prosti padoucnici.
6. Svobodná matka má mít při porodu sáček s kuchyňskou solí, zavěšený kolem krku. Když se kousek lůžka a pupeční šňůry po odpadnutí usuší a rozemele na prášek a tento se smíchá se solí ze sáčku a dá se vypít s tekutinou otci dítěte, nebude pak chodit za jinou ženou a bude mít dítě rád. [30]

Pranostiky a pověry o pupečníku

1. Pupeční šňůru nutno schovat, přináší dítěti štěstí.
2. Dá-li se nad pupeční pahýl švestka, lépe odpadne.
3. Je-li pupeční šňůra dlouhá, bude žít dítě dlouho.
4. Zbytek pupečníku ode všech dětí se má schovat, aby byly děti též pohromadě.
5. Má-li dítě pupečník kolem krku, v dospělosti se oběsí.
6. Pupeční pahýl je třeba uschovat, když dítě začne chodit do školy, dá se mu rozvázat, a když se mu to podaří, bude se dobře učit.
7. Dle pupečníku se dá poznat, kolik bude mít rodička ještě dětí. [30]

Pranostiky a pověry o porodních asistentkách

1. Potká-li se porodní asistentka, má se chytnout knoflík, přináší to štěstí.
2. Potká-li se při křtinách porodní bába, je to smůla.
3. Nají-li se porodní asistentka dobře při porodu, bude mít dítě blahobyť.
4. Porodní asistentka se má při první koupeli novorozence podívat, má-li dítě nějaké vady. Všechny se snaží napravit při první koupeli, poněvadž druhá koupel by na to už neměla vlivu. [30]